

Miikka Lahti

AIKALAISTEN KUVAUKSIA PANKINJOHTAJA NILS IDMANISTA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Historian kandidaatintutkielma
toukokuu 2022

TIIVISTELMÄ

Miikka Lahti: Aikalaisten kuvauksia pankinjohtaja Nils Idmanista
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
toukokuu 2022

Pankinjohtaja Nils Idman on merkittävä Tampereen 1900-luvun vaihteen teollistumiseen vaikuttanut henkilö. Erityisen tunnetuksi hän tuli tehtyään sarjan suuren luokan kavalluksia, joihin viitataan usein sanaparilla *Idmanin tapaus*. Nils Idman kavalsi työnantajansa Suomen Yhdyspankin rahoja 8,6 kultamarkkaa, ja tapausta pidetään Suomen suurimpana yhden henkilön tekemänä kavallusten sarjana. Idman ei kuitenkaan ihmisenä ollut läpeensä paha ja paatunut rikollinen, vaan hän oli myös hyvin pidetty henkilö niin kaltaistensa yhteiskunnan parempiosaisten kuin tavallisen työväestönkin keskuudessa.

Tutkielmassa pyritään muodostamaan pieni henkilökuva Nils Idmanista *Possingin* ja *Birgitten* elämä ja aika -elämäkertatyypin mukaisesti eli liittämään henkilö laajemmin yhteiskunnan kontekstiin. Tutkimusongelmani on seuraava: Minkälaisena ihmisenä Nils Idman nähtiin aikalaistensa silmin ja millainen oli Idmanin minäkuva? Tutkielmaa varten on kerätty aineistoa Kansanperinteen arkistosta ja analysoitu laadullisella sisällönanalyysillä, jonka avulla on poimittu luonnehdintoja ja kuvauksia Idmanista. Idmanin minäkuva on pyritty muodostamaan analysoimalla vastaavasti hänen oikeudenkäyntiä varten kirjoittamaansa vastinetta. Haastatteluaineiston kertomukset tuovat esiin sen, kuinka ristiriitainen henkilö Idman oli. Idmanin ura sijoittuu aikaan, jolloin sääty-yhteiskunta oli murroksessa ja Idman eli vielä vanhaa oman säätyläistaustansa mukaista elämää tuhlailevana Hatanpään suurkartanon kasvattina. Idmania pidettiin ylellistä elämää viettävänä seuraihmisenä, joka kuitenkin ymmärsi myös torppareiden ja työväestön asemaa ja heidän tarpeitaan. Idmanin perhe halusi tukea heikommassa asemassa olevia ja Nils Idmania pidettiin sivistyneenä ja huomioonottavana ihmisenä. Rikosten paljastuttua häntä myös paheksuttiin ja pidettiin suurpiirteisenä ja tyyneenä kavaltajana, vaikka osa ihmisistä edelleenkin uskoi hänen syyttömyyteensä.

Idman piti itseään yhteiskunnallisesti kunnioitettuna ja kanssaihmistensä luottamuksen voittaneena avuliaana hyväntekijänä. Toisaalta hän kuvaili itseään liiallisen kunnianhimon ja sosiaalisuutensa vaivaamaksi, hermostuneeksi ja jopa masentuneeksi, koska ymmärsi, että oli ottanut liiallisia riskejä ja tehnyt vakavia rikoksia. Idmanin oma sisäinen ristiriita ja hänen aikalaistensa näkemysten muodostamat ristiriidat tekevätkin Idmanista mielenkiintoisen tutkimuskohteen. Idman myönsi suurimman osan rikoksistaan, joista sai 15 vuoden vankeustuomion. Silti hän piti itseään hyväntekijänä, joka halusi tukea köyhiä ja rahoittaa ahdinkoon joutuneiden liikemiesten investointeja yhteisen edun nimissä.

Avainsanat: Nils Idman, pankinjohtaja, kavallus, Idmanin tapaus, henkilökuva, minäkuva, 1900-luvun alku

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

<u>SISÄLLYSLUETTELO</u>	<u>SIVU</u>
1. JOHDANTO	3
1.1 Tutkimusasetelma ja –ongelma	4
1.2 Tutkimusaineisto ja menetelmä	5
2. IDMANIT SÄÄTY-YHTEISKUNNAN MURROKSESSA	12
2.1 Yhteiskunnalliset murrokset 1900-luvun vaihteessa	12
2.2 Idmanin perhetausta	15
2.3 Ajautuminen rikosten tielle	18
3. IDMAN AIKALAISTENSA KUVAAMANA	20
3.1 Ylellistä elämää viettävä ja tuhlaileva seuramies	21
3.2 Huomioonottava ja sivistynyt itsenäisyysmies	25
3.3 Suurpiirteinen pankinjohtaja, tyyni kavaltaja	29
4. IDMANIN MINÄKUVA	33
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	41
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	45
I Arkistolähteet	45
1. Haastattelut	45
2. Henkilökohtaiset tiedonannot	45
II PAINETUT LÄHEET	46
1. Lähdejulkaisut	46
2. Lehdistö	48

1. Johdanto

Suomen Yhdyspankin konttorinjohtaja Nils Bernhard Idman syylistyi 1800-luvun ja 1900-luvun vaihteessa Suomen taloushistorian suurimpaan väärennysten, petosten ja kavallusten sarjaan, johon tapahtumana jälkiseuraamuksineen kirjallisuudessa ja lehtijutuissa usein viitataan sanaparilla *Idmanin juttu* tai *Idmanin tapaus*. Idmanin vääryydellä hankkimat rahat kuluivat paitsi loisteliaaseen elämään myös hyväntekeväisyyteen ja vaikeuksissa olleiden liikeyritysten tukemiseen. Idman kärsi rikoksistaan pitkän kuritushuonetuomion ja menetti loppuiäkseen maineensa ja yhteiskunnallisen asemansa.¹ Idmanin teot eivät ole täysin poikkeuksellisia, mutta Suomen mittakaavassa ne ovat ennätysellisen suuria ja myös niiden vaikutukset ovat olleet mittavan suuria niin Idmanin suvulle, hänelle itselleen kuin koko hänen synnyin kaupungilleen Tampereelle.

Joitakin vuosia sitten luin pankkiiri Nils Idmanista kertovan lehtijutun, joka käsitteli hänen perhetaustansa, uraansa pankkimaailmassa ja tekemäänsä suurta pankkihuijausta, jota väitetään Suomen – joissakin lähteissä jopa Pohjoismaiden – suurimmaksi petokseksi². Tampereen teollistumisen paikat ja tarinat –opintojaksolla sain mahdollisuuden perehtyä tamperelaiseen teollisuusmieheen Rafael Haarlaan, joka toimi Idmanin ja muiden merkittävien liike-elämän vaikuttajien tavoin Tampereen kauppaseurassa³. Haarla, kuten monet muutkin Kauppaseuran jäsenet ja Tampereen teollisuusmiehet hyötyivät Idmanista, joka avokätisesti rahoitti tuttaviensa liiketoimia. Idmania voidaankin pitää henkilönä, joka on merkittävästi vaikuttanut Tampereen kaupungin ja liike-elämän kehitykseen ajanjaksona, jolloin Tampere kasvoi historiansa kiivainta tahtia. Idman vaikutti keskeisesti Tampereen teollistumisen kehitykseen vuosisadan vaihteessa, ja vuosisadan alkupuolella epäsuorasti koko Tampereen kaupunkialueen kasvuun. Nils Idmanin teoille on vaikea löytää täydellistä selitystä, mutta hänen persoonastaan on mahdollista luoda kuva aikalaiskertomusten perusteella.

Idmanin syntyessään saama asema Tampereella Hatanpään kartanonherran poikana mahdollisti hänelle pääsyn luottamukselliseen asemaan kasvavan teollisuuskaupungin liike-elämän ytimeen. Lainatessaan työnantajansa pankista rahaa riskipitoisiin liiketoimiin ilman takuita, mahdollisti hän monen tamperelaisen teollisuuslaitoksen perustamisen ja laajennusinvestoinnit. Tämä ei voinut olla vaikuttamatta myös koko kaupungin talouteen ja muuhun kehitykseen. Valtava määrä maalta tulleita toimeettomia nuoria sai työpaikan, kun uudet ja laajennetut tehtaot tarvitsivat lisää työvoimaa sekä tehdastyöläiset palveluita. Toisaalta Idman vaikutti myös Tampereen kaupunkirakenteen kehittymiseen, vaikkakin tahtomattaan: Idmanin jouduttua tuomiolle, suvun valtavan laajat maa-alueet Tammerkosken itäpuolella jouduttiin myymään kaupungille. Näin sai alkunsa esimerkiksi Tammelan, Kalevan ja Hatanpään kaupunginosien kehittyminen tiivisrakenteisiksi kaupunginosiksi. Voidaan sanoa, että Nils Idman vaikutti huomattavasti Tampereen kehittymiseen yhdeksi Suomen merkittävimmistä teollisuuskaupungeista.

¹ Vihola 2004.

² Toivonen 2012.

³ Kokko 1999.

Idmanin kärsittyä vankeustuomionsa hänen ystävänsä tehtailijat Heikki Liljeroos ja Rafael Haarla palkkasivat kumpikin Idmanin yhtiöidensä ”numerotarkastajaksi” eli tilintarkastajaksi, vaikka Idmanin maine oli useimmissa piireissä lopullisesti mennyttä eivätkä kaupungin liike- ja teollisuusmiehet halunneet olla Idmanin kanssa enää tekemisissä. Oikeudenkäyntipöytäkirjojen mukaan Idman piti itse itseään hyväntekijänä, vaikka myönsikin tekemänsä kavallukset.⁴

Possingin ja Birgitten elämäkertatutkimuksen modernin elämäntarinan perinteen *elämä ja aika* – elämäkertatyyppin mukaisesti olen tutkimuskirjallisuuteen perehtymällä liittänyt päähenkilön laajempaan kontekstiin, jossa yksilön ja yhteiskunnan välinen dynaaminen suhde on yksi kantavista teemoista.⁵ Idmanin suhde yhteiskuntaan on hyvin ristiriitainen, koska hän näki itsensä yhteisön merkittävänä auttajana ja kehittäjänä, mutta toisaalta hän yritti pysyä kiinni patriarkaalisen sääty-yhteiskunnan muodostamassa arvoasemassa, vaikka yhteiskunta ympärillä muuttui. Tutkielmassa päähenkilön tekoja ja persoonaa pyritään ymmärtämään laajasti sekä päähenkilön persoonan kuvausten, että yhteiskunnallisten muutosten kautta, joten tämä tutkielma voidaan nähdä elämä ja aika –tyyppisen elämäkertatutkimuksen jatkumona. Modernin ajan myötä elämäkertakirjallisuuteen tuli käsitys, että yksittäisellä ihmisellä voi olla monia identiteettejä. Hänellä on myös valinnanvapaus ja mahdollisuus elää monta elämää. Tätä kutsutaan *konstruktivistiseksi lähestymistavaksi*, ja se on Bannerin mukaan vapauttanut elämäkertagenren, mutta kysymys elämänvalintojen ja henkilön muuttumattomien ominaisuuksien välisestä suhteesta on yhä ilmassa.⁶ Tässä tutkielmassa Nils Idmanista piirtyy moni-identtinen kuva, sillä aineiston perusteella Idman oli henkilö, jossa oli esillä useita eri puolia.

Idman eli suurkartanon vesana ja nuorena pankkiirina etuoikeutettua vanhanajan mahtimiehen elämää, mutta ei huomannut yhteiskunnan muuttuneen ympärillään. Hän alkoi ottaa valtavia riskejä ja pienet rikokset kasvoivat yhä suuremmaksi vyhdiksi, jotta kulussien ylläpitäminen olisi onnistunut. Lopulta Idman kävi lähes hermoromahduksen partaalla, kun kiinni jääminen alkoi käydä yhä todennäköisemmäksi. Lopulta Idman koki suuren identiteettikriisin kiinni jäädessään. Hän joutui irtautumaan aikaisemmasta, kestävämmästä ja valheille perustuvasta elämäntavastaan, mutta osa hänestä pysyi muuttumattomana hänen elämänsä loppuun asti.

1.1 Tutkimusasetelma ja -ongelma

Tässä tutkielmassa tavoitteenani on pyrkiä muodostamaan pienimuotoinen henkilökuva Nils Idmanista ja hänen elämänsä määrittävästä rikosten sarjasta alla esitettyjen tutkimusongelmien muodossa. Kuva muodostetaan Kansanperinteen arkiston 1960- ja 1970-luvulla tehtyjen haastattelunauhojen sekä Idmanin oikeuteen toimittaman vastineen avulla. Tutkimusongelmani on seuraava: Minkälaisena ihmisenä Nils Idman nähtiin aikalaisten silmin ja millainen oli Idmanin minäkuva? Tutkimuskysymyksiä ovat: Minkälainen on Idmanin identiteetti ja minäkuva

⁴ Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine).

⁵ Possing, Birgitte 2014: 66–69.

⁶ Banner 2009.

käytettävissä olevan lähdeaineiston perusteella? Minkälaisena persoonana ja yhteiskunnan jäsenenä Idman näki itsensä? Minkälainen ristiriita vallitsee Idmanin itsensä ja hänen aikalaistensa kuvauksissa?

Historian alan tutkimuskirjallisuudessa Nils Idmanista ja *Idmanin jutusta* on julkaistu vain vähän syväluotaavia julkaisuja verrattuna moneen muuhun Suomen teollisuuden ja liike-elämän merkkihenkilöön ja verrattuna siihen, kuinka tunnettu ja merkittävä henkilö Idman on 1900-luvun alussa ollut. Idmanin merkitystä Tampereen kehitykseenkään ei voida kiistää. Merkittävin Idmania käsittelevä tutkimus on *Ari Järvelän* vuonna 2021 julkaistu kirja Idman, valoa vaiettuun häpeään⁷, joka perustuu Nils Idmanin vaimon Annan päiväkirjoihin. Tämä teos on tosin rajattu pois tutkielmasta, joka on kirjoitettu ennen kirjan julkaisua keväällä 2021. Järvelän lisäksi rikoskirjallisuudessa ja lukuisissa aikakauslehtijutuissa on esitelty pääasiassa Idmanin tekemää rikosten sarjaa. Tutkielmaa varten käytettiin taustoittavana julkaisuna Teppo Viholan Kansallisbiografian kuvausta Idmanista. Tutkielmaa tehdessä varsinaista historiallista henkilökuvausta ei oltu julkaistu, eikä rikosten syytä oltu pohdittu laajasti missään tutkimuksessa. Viholan⁸ mukaan Idmanin ja hänen perheensä kohtalosta on erittäin vaikea saada tietoja rikosta ja rangaistusta seuranneiden vuosien jälkeen. Monet merkittävät tahot olivat Idmanin ystäviä ja liiketuttuja ja Suomen kavalimman talousrikollisen tunteminen oli heille merkittävä maineriski. Toisaalta lähdeaineistoa tästä ajasta on ollut vaikea löytää, kun Idman jätettiin liike-elämän seurapiirien ulkopuolelle, eikä aikakauden tiedotusvälineet toimineet nykyisen kohujournalismin tavoin tuomalla yhtä hanakasti esille entisten vankien ja rikollisten elämää. Tämän takia Järvelän käyttämät päiväkirjalähteet ovatkin arvokkain lähdemateriaali, jota Idmanien perheestä on tullut julkisuuteen moniin vuosikymmeniin. Aina silloin tällöin Nils Idmania on käsitelty lähinnä aikakauslehdissä ja rikoskirjallisuudessa ennenkuulumattoman rikossarjan tekijänä.

1.2 Tutkimusaineisto ja menetelmät

Tämän tutkielman tärkeintä aineistoa ovat Kansanperinteen arkistosta löytämäni Idmanista kertovat haastattelunauhut ja Idmanin vuonna 1913 oikeudenkäyntiä varten laatima vastine. Tutkimusmenetelmä on laadullinen sisällönanalyysi. Sen avulla olen poiminut haastatteluaineistosta kaikki tutkimusongelmani kannalta merkitsevät asiat, teemoitellut ne yleisimmin käytetyiksi asiasanoiksi ja tehnyt koosteen Idmanista esitetyistä persoonallisuuden piirteistä ja luonteen kuvauksista. Haastatteluaineistot ovat ääninauhoja, jotka sisältävät Idmanin aikalaisten haastatteluja, joissa he kertovat laajasti eri asioista elämänsä varrelta, mutta olen poiminut aineistoon vain Idmanista tai Idmanin tapauksesta tai Hatanpään kartanosta kertovat kohdat. Aikalaisilla tarkoitan tässä tapauksessa Tampereen seudulla tai Pirkanmaalla 1800-luvun lopulla tai 1900-luvun alussa syntyneitä ihmisiä, joita on haastateltu edellä mainituista aiheista. Osa

⁷ Järvelä 2021.

⁸ Vihola 2004

aikalaisista on asunut Hatanpään kartanolla tai heidän perheensä ovat olleet töissä kartanolla. Kyseisiä arkistonauhoja ei ole käytetty muissa Idmania koskevissa tutkimuksissa tai lehtijutuissa.

Tutkielmassa käytetyt Kansanperinteen arkiston ääninauhat on poimittu tuhansien 1960-1970-luvuilla tehtyjen haastatteluiden joukosta. Haastattelut on aikanaan tehty pääasiassa vailla erikseen määritettyä tutkimusongelmaa, joten haastateltavat kertovat nauhoilla melko vapaasti elämänsä varrella kokemiaan asioita. Olen hakenut arkistosta kaikki nauhat, joiden sisältö koskee jollakin tavalla Nils Idmania tai Idmanin tapausta ja litteroinut ne excel-taulukoksi. Haastateltavilla on jokin kokemus tai mielipide liittyen Nils Idmantiin, Idmanin perheeseen tai hänen tekemäänsä kavallukseen. Osa haastateltavista on myös henkilökohtaisesti tuntenut tai tavannut Nils Idmanin tai joku heidän läheisistään on tuntenut Idmanin, ja osa haastateltavista kertoo myös lähipiiriinsä kuuluvan henkilön suhteesta tutkittavaan henkilöön⁹. Haastateltavien joukossa on esimerkiksi *Mäkelän* kolme siskosta, *Anna Sofia*, *Maria* ja *Martta Luviina*, jotka syntyivät ja elivät lapsuutensa Hatanpään kartanossa sekä *Bertta Musikka*, jonka isä työskenteli Hatanpään kartanon pehtoorina 1800-luvun lopulla. Kaikkien haastateltavien tausta ei ole tiedossa, mutta he tai heidän perheensä ovat pääasiassa olleet perinteisissä työläisammateissa, kuten leipurina, rautatieläisenä ja valajana, Tampereella 1900-luvun vaihteessa. Haastatelluissa on kuitenkin myös *työnjohtaja Kalle Leppämäki* sekä *insinööri, vuorineuvos Eino Liljeroos*, joiden kummankin isät tunsivat Nils Idmanin läheisesti. Liljeroosit olivat Nils Idmanin perheystäviä ja Leppämäen isä tunsu Idmanin metsästys- ja kalastusharrastusten kautta. Haastatteluaineisto sisältää yhteensä 17 numeroitua haastattelua 15 eri henkilöltä, joista yhdeksän on miehiä ja kuusi on naisia.¹⁰

Haastattelut on tehty vuosien 1965-1980 välillä, jolloin haastateltavat ovat olleet jo ikäihmisiä. Haastatteluiden tekohetkellä Idmanin tapauksesta on kulunut siis jo reilu puoli vuosisataa. Rajasin aineiston ulkopuolelle joitakin haastatteluita, jotka sisälsivät vain hyvin vähäpätöisiä kuvauksia Nils Idmanista, Idmanin jutusta tai kertomuksia Idmanin suvusta, kartanosta tai muusta varsinaisen tutkimusongelman kannalta merkityksettömästä seikasta. Aineistosta on luonnollisesti rajattu ulkopuolelle myös Kansanperinteen arkiston hakukoneen Idman –hakusanalla löytämiä muita henkilöitä, joilla on sama sukunimi, mutta jotka eivät liity Nils Idmantiin millään tavalla. Aineistosta on litteroitu Nils Idmania käsittelevät kohdat excel-taulukkomuotoon, jotta aineiston käsitteleminen olisi helpompaa. Taulukossa 1 on esitetty haastateltujen nimet ja muita henkilötietoja, joita nauhojen perusteella oli heistä saatavissa.

Taulukko 1. Haastateltujen henkilötietoja.

haastatellun nimi	syntymäaika ja -paikka	ammatti	henkilön muita tietoja
Ahlgren, Arvo August	13.5.1887 Helsinki		

⁹ Haastattelut on tallennettu Kansanperinteen arkiston yleiskokoelmaan sekä professori Erkki Ala-Könnin kokoelmaan.

¹⁰ Taulukko 1. Haastateltujen informanttien henkilötiedot.

Humalamäki, Arvi	6.1.1896		
Leppämäki, Kalle Edward	19.4.1902 Kuru, Petäjälämmin kylä	metsäalan työnjohtaja	Muutti Ruovedelle 1937. Isä toiminut Idmanin eräoppaana ja soutajana.
Liljeroos, Eino	25.5.1882 Tampere	insinööri, vuorineuvos	Kuollut 1977. Kunnallisneuvos. Johan Henrik Liljeroosin poika. Idmanin perheystävä.
Metsola, Juho (ent. Flink)	5.4.1885 Hämeenlinna		Muutti Tampereelle v. 1885.
Muotinen, Minna	24.5.1885 Hämeenkyrö		Muuttanut Tampereelle 1892.
Musikka, Bertta			Isä työskenteli pehtoorina Hatanpään kartanossa 1882-1895.
Mäkelä, Anna Sofia	11.5.1892 Messukylä	leipuri	Syntynyt ja elänyt lapsuutensa Hatanpään kartanossa.
Mäkelä (Janhonen), Maria	22.8.1887 Mouhijärvi		Elänyt lapsuutensa Hatanpään kartanossa.
Mäkelä, Martta Luviina	2.8.1894 Messukylä		Syntynyt ja elänyt lapsuutensa Hatanpään kartanossa.
Niinivaara, Sulo Mikael	25.9.1904 Pirkkala (Nokia)		
Perttula, Leena Salli Kaarlentytär	5.12.1908 Tampere		
Vartimo, Niilo Vihtori (ent. Lindström)	14.2.1900 Messukylä		
Vihijoki, Heikki	18.1.1892 Messukylä	rautatieläinen	

Virtanen, Jalmari Erlandinpoika	22.10.1898 Tampere	valaja, työnohjaaja	
------------------------------------	-----------------------	------------------------	--

Haastatteluaineiston vahvuus tutkimusongelman ratkaisussa on se, että useat haastateltavat ovat tunteneet tai tavanneet Idmanin henkilökohtaisesti. Aineiston heikkoutena voi pitää mahdollisia puutteita haastatteluiden teossa. Haastattelut ovat historian opiskelijoiden tekemiä ja ne ovat ilmeisesti tehty vailla mitään erityistä tutkimusongelmaa. Haastattelijat ovat melko vapaamuotoisesti kyselleet vaihtelevista aiheista esimerkiksi Koukkuniemen vanhainkodin asukkailta. Toisaalta nauhoja kuuntelemalla huomaa, että haastateltavat ovat saaneet nostaa esille heille itselleen tärkeitä aiheita. Haastattelutilanteet ovat olleet kiireettömiä ja rauhallisia ja haastatellut ovat saaneet vapaasti kertoa kokemuksiaan ja asioita, joita itse pitävät merkityksellisinä. Toisena heikkoutena voi pitää haastatteluaineiston suhteellisen pientä määrää. Haastateltavien 15 henkilön näkemyksiä ei vielä pysty yleistämään koko kansan tai kaupungin yhteiseksi näkemykseksi tutkimuksen kohteesta, mutta suuntaa-antavana sitä voi pitää. Haastattelut on tehty vuosikymmeniä tapahtumien jälkeen, mikä on siinä mielessä hyvä asia, että ihmiset ovat ehtineet käsitellä mielessään tapahtumia moneen kertaan vuosien varrella. Mikäli haastattelut olisi tehty tuoreeltaan Idmanin jäätyä kiinni ja oikeudenkäyntien jälkeen, haastatelluilla ihmisillä saattaisi olla monenlaisia eri motiiveja kertoa Idmanista ehkä omiin tarkoituksiinsa sopivia kertomuksia. Yli puoli vuosisataa myöhemmin on todennäköisempää, että haastatellut puhuvat totta ja henkilökohtaisia motiiveja väärillä asioilla on todennäköisesti vähemmän.

Kalelan mukaan historiantutkijat pitävät muistitietoa mahdollisimman epäluotettavana lähteenä, mutta toisaalta ovat muutenkin jo ajat sitten luopuneet ”varman” tiedon tavoittelusta ja tyytyvät ”hedelmälliseen” tietoon. Tämän tutkimuksen kannalta haastattelut ovat erityisen hedelmällistä tietoa, koska toisena tutkimusongelmana on selvittää aikalaisten omia henkilökohtaisia näkemyksiä ja käsityksiä päähenkilöstä, eikä Kansanperinteen arkiston nauhojen lisäksi muuta Idmanista kertovaa haastatteluaineistoa ole juuri olemassa. Muistitiedon kohdalla historiantutkijalle ei riitä pelkästään edellä kuvailemani sisäinen ja ulkoinen lähdekritiikki vaan lähteen tehtävää monin verroin haastavampi, mutta samalla Kalelan mukaan ”hedelmällisempi kysymys on, miksi informantti muistaa siten kuin muistaa ja kertoo siten kuin kertoo. Mitä ja miksi hän pitää missäkin tilanteessa tärkeänä, muistamisen arvoisena ja selitystä kaipaavana? Miksi hän kertoi, juuri sillä tavalla kuin kertoi?”¹¹ Näitä asioista pohditaan vielä tarkemmin pääluvussa 3. Idman aikaistensa kuvaamana.

Toinen tärkeä lähde ovat Idmanin tapausta käsittelevät Raastuvanoikeuden pöytäkirjat tammikuulta toukokuulle 1913. Erityisesti Idmanin avustajansa varatuomari *Kaarlo Fröjdmanin* kanssa huhtikuussa vuonna 1913 laatima 54-sivuinen vastine Idmania kohtaan esitetuille rikossyytteille¹².

¹¹ Kalela 2006: 75.

¹² Vastine on Idmanin avustajan Kaarlo Fröjdmanin allekirjoittama, mutta vastine on Nils Idmanin laatima hänen asianajajansa avustuksella oikeudenkäyntiä varten. Vastineeseen viitataan jatkossa kutsumalla sitä Idmanin vastineeksi tai pelkästään vastineeksi, jonka kertojana on Nils Idman.

Vastine on tutkimusongelman ratkaisussa merkittävä lähde, koska Idman esittää oman näkemyksensä siitä, miten hän päätyi rikosten tielle ja antaa vastineessa myös luonnehdinnan itsestään. Vastine on ymmärrettävästi täysin subjektiivinen kuvaus ja kertomus tapahtumista, ja sen tarkoituksena on ollut esittää rikoksille inhimillinen selitys, jotta oikeus suhtautuisi mahdollisimman suopeasti rikoksiin tuomiota harkitessaan. Tämän takia vastineen antamaa kuvaa on tarpeen tarkastella hyvin kriittisessä valossa ja verrata sitä muihin lähteisiin, kuten haastattelutietoihin ja kirjallisuuslähteisiin. Vastineen sisällön todenperäisyyttä puolustaa taas se, että Idman myönsi lähes kaikki teot, joista häntä syytettiin ja oli valmis kärsimään pitkän vankeustuomion rikoksistaan. Vastine on yhtenä liitteenä Idmanin tapausta käsittelevissä Raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa, jotka ovat liitteinen yli 700 sivun laajuiset.¹³

Idman pidätettiin joulukuussa 1912 ja oikeudenkäynti häntä vastaan alkoi tammikuussa 1913. Alkuvuoden aikana kuulusteluiden myötä ja tutkinnan edetessä syyttäjä esitti lopulta maaliskuussa syytteet 72 eri rikoksesta¹⁴. Idmania pidettiin joulukuun pidätyksestä keväeseen asti tutkintavankeudessa. Hän laati huhtikuussa 1913 asianajajansa Fröjdmanin avustamana 54 sivuisen vastineen¹⁵, jossa hän taustoittaa elämäänsä ja vastaa kohta kohdalta syyttäjän esittämiin syytekuvauksiin. Vastine on kirjoitettu Idmanista kolmannessa persoonassa ja se on hänen oikeusavustajansa allekirjoittama. Vastineen ensimmäiset 26 sivua, eli lähes puolet sen koko laajuudesta, sisältää kuvauksen Idmanin perhetaustasta ja hänen omasta henkilöhistoriastaan. Tässä vastineen johdannossa Idman myös pyrkii selostamaan syitä, jotka ajoivat hänet tekemään rikoksia. Idman selittää tekojaan osin luonteenlaadullaan ja niiden laajuutta ja pitkää ajallista kestoja sillä, että oli poikkeuksellisen merkittävässä valta-asemassa kehittyvän teollisuuskaupungin liike-elämässä. Vastineen loppupuolen 30 sivua sisältävät 72 kohtaisen vastauksen Idmania vastaan nostetuille syytteille. Tämän lisäksi vastineen liitteenä on Idmania kuulustelleen rikosasiainkomisario *Allan Alasmaan* kuulustelutodistus.

Tutkielmaa varten tutustuin myös vuosina 1912-1913 julkaistuihin sanomalehtijuttuihin, jotka kertovat Nils Idmanista tai Idmanin tapauksesta. Lehtijuttuja Idmanin tapauksesta julkaistiin useita satoja. Kansallisarkiston digiarkistosta löytyy hakusanalla "Idman" 355 juttua, jotka on julkaistu joulukuun 1912 ja joulukuun 1913 välillä. Näistä jutuista suurin osa liittyy ainakin jollakin tavalla Idmanin tapaukseen. Nämä materiaalit on kuitenkin rajattu tutkimusaineiston ulkopuolelle, koska aineisto olisi liian laaja kandidaatintutkielmaa varten ja toisaalta tutkielmaa varten valittu aineisto on tärkein tutkimusongelman ratkaisun kannalta. Tätä aineistoa on kuitenkin mahdollista hyödyntää, mikäli jatkotutkimukseen tulee aiheita. Tätä tarkoitusta silmällä pitäen olen lisäksi

¹³ 28.1.1913 §145 (3 sivua), 18.2.1913 §247 (322 sivua liitteenä sekä 3 sivua muita liitteitä), 11.3. 1913 §369 (2 sivua + 63 sivun liite Lisätutkimuspöytäkirja sekä 68 sivua muita liitteitä), 12.3.1913 §371 (13 sivua), 13.3.1913 §373 (19 sivua), 8.4.1913 §504 (13 sivua ja 25 sivun liite Lisätutkimuspöytäkirja sekä 6 sivun liite ja 33 sivun liite), 29.4.1913 §643 (6 sivua ja 22 sivun Lisätutkimuspöytäkirja sekä 14 sivun kuulusteluliite ja 20 sivua muita liitteitä ja 54 sivun liite Idmanin vastine sekä 12 sivua muita liitteitä), 10.5.1913 §685, Päätös.

¹⁴ Syytekirjelmä julkaistu kokonaisuudessaan yhtenä asiakirjana 8.4.1913 § 504 Raastuvanoikeuden pöytäkirjan liite H.

¹⁵ Tampereen Raastuvanoikeuden pöytäkirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine).

käynyt valokuvaamassa Raastuvanoikeuden yli 700 sivun laajuiset Idmanin tapausta käsittelevät oikeudenkäyntipöytäkirjat ja käynyt aineistoa lävitse jonkin verran.

Idmanien perheestä julkaistiin keväällä 2021 tietokirjailija ja historioitsija Ari Järvelän kirja Idman, valoa vaiettuun häpeään. Tutkimus on laajin Idmanien perhettä käsittelevä teos ja perustuu suurelta osin Nils Idmanin vaimon Anna Idmanin päiväkirjoihin.¹⁶ Tätä kirjaa ei ole käytetty tässä tutkielmassa lähteenä, koska tutkielma on kirjoitettu ennen kirjan julkaisua ja vain sen kieliasu ja muoto on viimeistelty vuonna 2022. Tutkielmaa kirjoitettaessa Nils Idmanista ei oltu julkaisu historiallista elämäkertaa eikä laajaa historian tutkimukseen perustuvaa henkilökuvausta, vaikka Nils Idman oli Suomen tärkeimmän teollisuuskaupungin liike-elämän tärkeimpiä vaikuttajia 1900-luvun vaihteessa ja vuonna 1913 koko valtakunnan tunnetuimpia henkilöitä. Pelkästään vuoden aikana Idmanista julkaistiin satoja sanomalehtijuttuja, jotka antoivat varsinkin Tampereella keskustelunaihetta vuosiksi eteenpäin. Osasta Idmanin tapaukseen liittyvistä viranomaisten tutkintapöytäkirjoista julkaistiin painettu tiivistelmäkirjanen, ja ruotsiksi Idmanin jutusta julkaisi kuolinvuonnaan 1913 vihkosena ruotsalainen pankkiiri *Gabriel Cronstedt*. Cronstedt toimi Suomen Yhdyspankin Tampereen konttorin hallituksessa 1900-1910 eli aikana, jolloin Idman aloitti petosten ja kavallusten sarjan. Vihkosessa Cronstedt avaa hieman Yhdyspankin toimintatapaa, mutta pyrkii lähinnä putsamaan omaa mainettaan. Välittömästi Idmanin tapauksen tultua julki inspiroitui nimimerkki *nälän tuttu* kirjoittamaan aiheesta humoristisen kupletin nimeltä Laulu Tampereen miljoonakavalluksista¹⁷, jonka sanoitusta myytiin 10 pennillä painettuna vihkosena. Kupletti oli tarkoitettu työväen ja koko kansan viihteeksi ja toisaalta kupleteilla oli myös merkityksensä tiedon välityksessä. Laulussa Idmanin tapausta kuvailtiin humoristiseen, kuplettimaisten ivalliseen tyyliin.¹⁸ Oikeudenkäyntien jälkeen samana vuonna myös Keski-Suomen kustannusliike julkaisi vajaa sata sivua käsittävän teoksen nimeltä *Miljoonakavallukset, eli, Suurkavaltaja Idman*, johon oli koottu Idmanin tapausta koskevia tietoja Raastuvanoikeuden pöytäkirjoista¹⁹.

Idmanin tapaus pääsi historian kirjoihin reilu parikymmentä vuotta tapauksen jälkeen. *Väinö Voionmaa* käsittelee Idmanin tapausta ja sen merkitystä kaupungin kehitykseen Tampereen historiassaan vuodelta 1935 ja seuraavana vuonna *Yrjö Raevuori* sivuaa Idmanin juttua Tampereen kauppaseuran historiikissa, jossa tuodaan ilmi Idmanin verkostuneisuus ja merkitys kaupungin liike-elämän ytimessä.²⁰ 1960-luvulla *Hugo Pipping* ja *Arvo Puukari* paneutuvat Idmanin tapaukseen pankkien näkökulmasta Suomen ja Pohjoismaiden Yhdyspankin historiikkeissa.²¹ Idmanin tapausta on käsitellyt Toimittaja ja rikoskirjailija *Mauri Sainio* vuonna 1966 otsikolla Pohatan perikato

¹⁶ Järvelä 2021.

¹⁷ Ote nimim. ”Nälän tutun” 1912 Idmanin tapauksesta kertovasta kupletista: ”Suomessa moni mammanpoika on köyhä kuin kirkon rotta ja rotta, kun ei tahdo varastaa ja toisen omaa ottaa. Muttei moni suuri herra ole niin turhan tarkka ja tarkka. Heidän kirstuista kilahtaa moni kawallettu markka. Jokinen ja Nummeliini ja Koski ja Kajanteri ja –teri sillä tavoin ne tuhansia itsellensä peri. Kaikista paras kuitenkin oli Tampereen pankkiherra ja herra, joka ei muuta warastanut kuin miljoonan wiiden werran. Yhdyspankissa Tampereella oli johtaja arwon mieli ja mieli; ”Rehdiksi” ja ”luotetuksi” hänet herrasväki tiesi.”

¹⁸ Toivonen 1913, Cronstedt 1913 ja Laulu Tampereen miljoonakavalluksesta 1912.

¹⁹ Miljoonakavallukset, eli, Suurkavaltaja Idman 1913.

²⁰ Voionmaa 1935 ja Raevuori 1936.

²¹ Pipping 1962.

nimetyssä kuvauksessaan, joka on julkaistu Sainion toimittamassa sarjassa Kuuluisia rikoksia – Rikos ei kannata²². Sainio on jutussaan perehtynyt tapauksen laajaan oikeudenkäyntiaineistoon sekä jonkin verran myös tapauksen uutisointiin. Voionmaan jälkeen myös *Eino Jutikkala* käsittelee lyhyesti Idmania vuoden 1979 Tampereen historiassa. Jutikkala tukeutuu lähinnä siteeraamaan Pippingiä, mutta lisänä ovat myös tapauksen vaikutukset yhtiöiden omistussuhteisiin. Jutikkala toteaa esimerkiksi kaupungin tunnetuimpiin tehtailijoihin kuuluneiden *Heikki Liljeroosin* ja *Fabian Klingendahlin* sekä kauppias *Fredrik Björkqvistin* menettäneen saataviaan, koska he olivat liiketoimissa vastapalveluksina antaneet nimensä Idmanin pyytämiin vekseleihin. Idman on päässyt 2000-luvulla Kansallisbiografiaan Teppo Viholan julkaisemassa artikkelissa.²³ Edellä mainittujen lisäksi Idmanin tapauksesta on julkaistu juttuja lukuisissa painetuissa lehdissä, kuten Tampereen Kauppaseuran ja Tampere-Seuran julkaisuissa.²⁴ Viholaa lukuun ottamatta viime vuosikymmeninä julkaistut kuvaukset Idmanista perustuvat vanhempiin kirjallisuuslähteisiin, lähinnä Voionmaan ja Jutikkalan julkaisemaan Tampereen historiaan. Julkisista arkistoista löytyviä asiakirjalähteitä, kuten oikeidenkäynti- ja kuulustelupöytäkirjoja, ei kirjallisuudessa ole hyödynnetty kovin laaja-alaisesti. Kansanperinteen arkiston haastattelunauhoja ei ole tätä ennen tietääkseni hyödynnetty lähteinä Idmania koskevissa julkaisuissa.

²² Sainio 1966.

²³ Vihola 2004.

²⁴ Sinisalo 1962 ja Kokko 1999.

2. IDMANIT SÄÄTY-YHTEISKUNNAN MURROKSESSA

1800-luvun loppupuoli ja 1900-luvun alku olivat useammankin suuren yhteiskunnallisen murroksen ja yhteiskunnallisesti merkittävän tapahtuman aikaa. Väestömäärän suuren kasvun lisäksi Suomi kehittyi teollisuusyhteiskunnaksi. Tämä näkyi varsinkin Tampereella, jonka kaupunkiseutu kehittyi tuolloin Tammerkosken ympärille muodostuneesta tehtaiden jonosta ja niiden ympärille rakennetuista työläisten hökkelikylistä yhdeksi Suomen merkittävimmistä teollisuuskeskittymistä. Aikakaudella tapahtui myös valtavaa suuria poliittisia ja yhteiskunnallisia muutoksia. Nils Idmanin perhetausta oli hyvin erilainen oman kotikaupunkinsa työläis- tai maalaistaustaisiin ihmisiin verrattuna. hänen Heihin verrattuna kaupungin varakkaimpaan säätyläissukuun syntyneenä hänellä oli jo valmiiksi täysin erilaiset peruslähtökohdat ja -tavoitteet elämälle. Tämän takia Idman tähtäsi korkealle, mutta samalla alkoi ottaa myös suuria riskejä jo nuorena pankinjohtajana toimiessaan.

2.1. Yhteiskunnalliset murrokset 1900-luvun vaihteessa

Nils Idman syntyi 1858 eli kolme vuotta sen jälkeen, kun Venäjän tsaariksi nousi uudistusmielinen Aleksanteri II. Tsaari oli käynnistänyt vuonna 1863 uudistusohjelman, joka oli yhtenä ponttimena sääty-yhteiskunnan murtumiselle. Uudistuksiin kuului valtiopäivien säännöllinen kokoontuminen ja suomen kielen ottaminen virkakieleksi ruotsin ja venäjän lisäksi. Myös kansakoulut aloittivat toimintansa. Uudistusten myötä poliittinen aktiivisuus lisääntyi ja yhteiskunnallisiin asioihin alettiin kiinnittää yhä enemmän huomiota.²⁵ Vaikka uudistukset alkoivat pikkuhiljaa kehittää Suomen yhteiskuntaa, oli maa vielä rutiköyhä ja suomalaisia koettelivat karut luonnonolot.

Nils Idman eli lapsuutensa ikävuodet 8-10 aikana, jolloin Suomessa oli viimeiset suuret nälkävuodet vuosina 1866-1868. Nälkävuodet koettelivat myös Tampereen seutua, ja voidaan olettaa, että vaikka Idman itse eli varsin turvattua elämää alueen yhdestä varakkaimmista kartanoista, on Idman varmasti nähnyt ja kokenut, minkälaista kurjuutta nälänhätä ja taudit ovat etenkin alueen köyhemmälle väestöosalle aiheuttaneet. Nälkävuosien kokemukset ovat saattaneet vaikuttaa lapsen ajatusmaailmaan ja kylvää siemenen, joka kasvatti suhtautumista muiden ihmisten auttamiseen. Tutkimusaineistoon kuuluvien haastateltavien myönteiseksi koettu suhtautuminen Hatanpään kartanoon ja sen väkeen on saattanut juontaa juurensa jo näiltä ajoilta. Kartanon viljavarjoista on saatettu tarjota apua pahimman hädän hetkellä nälkää näkeville. Vuoden 1865 uudistusten myötä tavalliset ihmiset pääsivät mukaan päätöksentekoon ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Yleisen eurooppalaisen kehityksen myötä kansallisuusaate, liberalismi ja työväenaate voimistuivat. Seuraavana vuonna yhteiskunnalliset uudistukset jatkuivat, kun Aleksanteri II:n aloitteesta ja Snellmanin aktiivisen työn tuloksena Suomessa vahvistettiin kansakouluasetus, jonka mukaan maahan tuli perustaa maksuttomia kansakouluja.²⁶ Suuri osa

²⁵ Varis 2017.

²⁶ Varis 2017.

kouluista oli ensin yksityisiä ja myös Nils Idman veljensä Fredin kanssa perustivat Hatanpään maille kansakoulun vuonna 1896.

Aleksanteri II:n tavoitteena oli edistää Venäjän nykyaikaistumista ja saada myös Suomi mukaan Euroopan teollistumiskehitykseen. Edullinen työvoima ja runsaat metsävarat koituivat Suomen puunjalostus- ja paperiteollisuuden eduksi²⁷. Tämä merkitsi myös Idmanien omaisuuden arvon valtavaa nousua, sillä Hatanpään kartanolla oli valtava 1459 hehtaarin kokoinen maaomaisuus, josta suurin osa oli Näsijärven ja Pyhäjärven vesistöjen lähellä olevaa metsämaata ja Tampereen seudulla toimi suuria sahoja, jotka tarvitsivat puuta. Tämän lisäksi myös lähiseudun paperi- ja sellutehtaat ostivat enenevässä määrin raaka-ainetta. Rahaolot vakiintuivat, kun Suomi sai 1860 oman rahan, markan. Markka sidottiin kultakantaan, mikä vakautti sen arvon ja esti inflaatiota. Yksityisten pankkien, osakeyhtiöiden ja ulkomaisen pääoman määrä Suomessa lisääntyi 1800-luvun jälkipuoliskolla. Liikepankit helpottivat pääomien saamista ja yritysten perustamista²⁸. Pankkien merkityksen korostuminen on saattanut vaikuttaa myös Nils Idmanin uravalintaan, koska juristin koulutuksella hän olisi voinut päätyä hyvään asemaan monelle muullekin alalle kuin pankkialalle. Rahoituslaitosten määrän kasvu avasi uusia työpaikkoja, joiden korkeimmissa viroissa pääsi käyttämään paljon valtaa ja sai toimia kaupungin liike-elämän silmäättekevien seurapiireissä.

1880-luvun loppupuolella tuotanto kääntyi Suomessa kotimarkkinakysynnän kasvun johdosta nopeaan nousuun. 1890-luvun alkuvuosina tuotanto puolestaan väliaikaisesti supistui, mikä johtui kansainvälisen talouden lamasta. Kokonaistuotantoa heikensi myös maatalouden huono sato. Tämän jälkeen nähtiin kuitenkin voimakas nousukausi. Vähäpesolan mukaan vuodet 1894-1900 olivat teollisuudessa nopeimman kasvun aikaa yli neljännesvuosisataan.²⁹ Tampere oli 1900-luvun alkuun tultaessa Voionmaan mukaan ”Suomen tärkein teollisuuskaupunki, jota leimasi työväestö. Kolmasosa kaupunkilaisista työskenteli teollisuuden parissa”³⁰. Tampereen teollistumista oli kiihdyttänyt muiden seikkojen lisäksi myös kaupungin jo vuonna 1821 saama vapaakaupunkistatus eli kaupungin vapautus kruununveroista sekä elinkeino- ja kauppavapaus, joka jatkui vuoteen 1905 asti. Suomen pankin mukaan ”vuosisadan vaihteesta ensimmäiseen maailmansotaan teollisuustuotanto kasvoi melko tasaista vauhtia ja poikkeamat trendistä olivat vähäisiä”³¹. Teollisuuden nousua ja talouden nousukautta kuvaa teollisuudessa ja teollisessa käsityössä työskentelevien lukumäärä, joka oli vuonna 1860 määrältään 31 000 henkeä ja vuonna 1913 eli sinä vuonna, kun Idmanin rikokset paljastuivat, määrältään 148 000 henkeä. Puolen vuosisadan aikana teollisuustyöntekijöiden määrä siis lähes viisinkertaistui.³² Vuosisadan vaihteen buumia kuvaa alla olevassa sitaatissa runollisesti myös Idmanin ystävän Rafael Haarlan vasemmistolaishenkisesti kirjoittava kirjailijaveli *Lauri Haarla* romaanissaan *Halveksittu mies*. Lauri Haarla oli tunnettu kansallishenkisenä vasemmistoaktiivina sekä myöhemmin poliittisena takinkääntäjänä.

²⁷ Varis 2017.

²⁸ Varis 2017.

²⁹ Vähäpesola.

³⁰ Voionmaa, Tampereen historia 2. s.13-14.

³¹ Suomen pankki 1986: 32.

³² Suomen pankki 1986: 32.

”Suomalaiset pojat ja miehet hyökkäsivät ensi kerran kokonaisena kansanvaelluksena koreuden ja mammonan pääpaikkoihin, saalistaakseen hekin osansa Suomen kamaran ja kansan työn tuottamista rikkauksista, jotka vierasverinen kapitalistiluokka yhä piti halussaan ylpeät konkonenät sojossa suomalaisrahvasta vastaan. Tosin jo miespolven ajan kansasta syntyneet suomalaiset miehet olivat maaseudulle levittäytyneet kauppamiehinä pieniin kyliin, joskuspa kaupunkeihinkin. Mutta vasta nyt, uuden vuosisadan hyökätessä esiin, tunkeutuivat suomalaiskansan raatajat, onnenonkijat, saalistajat, kekseliäät neropatit ja todelliset taistelumiehet kaikilta puolilta kohti suurten tehdasalueitten kohinaa. Alkoivat hääriä komeitten liikehuoneistojen portaissa ja seisoskella kultapankkien eteisissä. Oli kuin olisi jostakin loistanut jokaisen silmään maan keskeltä kohoava Mammonan vuori, jota kohti hamuili silmät kiiluvana köyhyyttä ja vääryyttä kokenut, mutta myös tietämättömyyden ja laiskuuden penkolla oljennellut Suomen kansa”³³.

Ajanjakso oli myös Tampereella kovaa kasvun kautta. Vähäpesolan mukaan ”1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä Tampere kasvoi teollisuuden ympärille syntyneestä keskikokoisesta kaupungista Suomen kolmanneksi suurimmaksi kaupungiksi. Vuosien 1870-1900 välillä kaupungin pinta-ala kolminkertaistui ja väkiluku viisinkertaistui. Väkiluku kasvoi muuttovoiton ansiosta etenkin 1890-luvulla.”³⁴ Teollistumisen myötä tapahtuneiden työelämän murroksen ja kaupungistumiseen liittyvän murroksen lisäksi siirryttiin sääty-yhteiskunnasta luokkayhteiskunnaksi. Variksen mukaan tällöin ”omaisuudella alkoi olla syntyperää suurempi merkitys. Yhteiskunnalliset erot alkoivat kärjistyä 1800-luvun lopulla. Maaseudulla tilattoman väen määrä kasvoi eikä heillä ollut mahdollisuutta saada omaa maata. Työväestö koki asemansa epäoikeudenmukaiseksi muun muassa poliittisen vaikutusvallan vähyyden vuoksi.”³⁵ Tämän lisäksi Rasilan mukaan ”maanomistajien ja maaseututyöväen välillä elintasoero kasvoi. Kaupungistuminen ja teollistuminen alkoivat Suomessa myöhään, eikä uusia työpaikkoja riittänyt kuin osalle maaseutuväestöstä. Poliittiset päättäjät pyrkivät ratkaisemaan torpparikysymyksen 1900-luvun alussa korjaamalla vuokralakien epäkohtia.”³⁶ Rasilan mukaan myös ”maa- ja metsätalousmaan arvonnousu heikensi osaltaan torpparien asemaa. Torpparikysymys kuului ensimmäisiä eduskuntavaaleja edeltäneen vaalitaistelun keskeisimpiin teemoihin. Ensimmäisten eduskuntavaalien alla tammikuussa 1907 suoritettut Hatanpään kartanon läheisen Laukon kartanon torpparien häädöt kasvattivat osaltaan sosiaalidemokraattien kannatusta.”³⁷ Hatanpään torpparit asuivat kartanon mailla, mutta kaupungin kasvu vaati tiiviimpää ja korkeampaa rakentamista sekä asemakaavan. Tämän takia kaupunki osti vuonna 1877 Hatanpään kartanolta nykyisen Ratinan, Kyttälän, Juhannuskylän ja Tammelan alueen. Alue oli jopa kaksi kertaa vanhaa kaupunkia suurempi.³⁸ Pari vuotta tämän jälkeen kartano menetti asemaansa myös kaupankäynnin osalta, kun suurruhtinaskunnassa

³³ Kalemaa 2012: 7.

³⁴ Vähäpesola.

³⁵ Varis 2017.

³⁶ Rasila 1970, s. 11–14.

³⁷ Rasila 1970, s. 46–48.

³⁸ Vähäpesola.

säädettiin joukko lakeja elinkeinonvapauden toteuttamiseksi. Porvariston ja aateliston, kuten Idmanien, erioikeuksia vähennettiin lisää 1900-luvun alussa, kun säätyvaltiopäivistä luovuttiin ja suurin osa kansasta sai äänioikeuden vuonna 1906.

Vuosisadan vaihteen aika oli myös sortovuosien eli venäläistämiskauden aikaa. Venäjän keisarikunta alkoi kiristää otetta reuna-alueistaan, kuten Suomesta. Ensimmäinen sortokausi koettiin Suomessa 1899-1905, jolloin Suomea yritettiin venäläistää. Kausi päättyi vuoden 1905 suurlakoon ja marraskuun manifestiin, jolla Nikolai II palautti ennen venäläistämiskautta voimassa olleen autonomian ja lupauksen historiallisesta äänioikeus- ja eduskuntauudistuksesta. Tämä oli kansallismielisille, kuten Nils Idmanille, erävoitto, mutta jo muutamaa vuotta myöhemmin vuonna 1908 alkoi toinen sortokausi, jolloin Venäjä pyrki merkittävästi kaventamaan Suomen autonomiaa. Nils Idman oli omasta ja aikaistensa mielestä kansallismielinen, mikä ei ollut tuon ajan 1900-luvun alun sortotoimien aikaan ihmeellistä. Olihan esimerkiksi varakkaiden maanomistajien omaisuuskin uhattuna ja Tampereen liike-elämä koki kolauksen, kun kaupungin vapaakauppaoikeudet peruttiin. Eri lähteiden mukaan Nils Idman ei osallistunut varsinaisten poliittisten aktivistien rahoittamiseen, mutta hänellä oli ystäviä liike-elämän johtavilla paikoilla, jotka olivat ainakin myöhemmin mukana rahoittamassa radikaalia poliittista toimintaa. Toisaalta huhujen mukaan Idman olisi jopa rahoittanut työväen poliittista toimintaa, koska kansallismielisten lisäksi työväestökin pyrki kamppailemaan Venäjän sortotoimia vastaan.

Kartanot olivat tottuneet toimimaan kylän keskuksina ja kartanoissa oli perinteisesti voimakkaan hierarkkinen kartanokulttuuri alaisineen, kuten torppareineen ja lampuoteineen. Kartanokulttuuri ja kartanotalous liittyivät usein aateliseen elämäntapaan³⁹. Kaikki eivät pysyneet muutosten vauhdissa mukana. Osa varakkaista kartanonherroista ja säätyläisistä eivät pystyneet hyväksymään tai käsittämään yhteiskunnassa tapahtuneita suuria mullistuksia. Torppareiden lunastettua tiloja ja työväen uusien oikeuksien myötä kartanot eivät pystyneet palkkaamaan työväkeä entiseen malliin. Kartanot menettivät asemiaan oman seutunsa talouden, varsinkin maatalouden, vetureina ja monille tämä oli kova pala purtavaksi.

2.2 Idmanin perhetausta

Nils Bernhard Idman syntyi 23.9.1858 Tampereen lähellä Messukylässä sijaitsevassa Hatanpään kartanossa. Hän oli Hatanpään kartanonisännän, senaatin kamarikirjuri *Karl Gustav Idmanin* ja vapaaherratar *Beata Sofia Gustava Mellinin* neljänneksi vanhin lapsi. Nils Idmanin suku- ja perhetausta koostuu varakkaista kartanomistajista usean sukupolven ajalta. Idman kuvaa vanhempiaan sivistyneiksi, onnellisiksi ja paikallisesti sekä valtakunnallisesti suurta kunnioitusta nauttiviksi henkilöiksi. Idman kertoo kasvuympäristönsä olleen onnellinen, turvallinen ja sivistystä arvostava. Hänen isänsä Karl Gustav Idman oli syntynyt Nygårdin kartanossa Näsijärven

³⁹ Snellman, Alex. 2012:1.

pohjoisrannalla Kurussa. Hän oli virkamies, joka kartanon perittyään otti virkaeron ja siirtyi kartanonisännäksi.⁴⁰ Haastatteluaineistossa Karl Gustavia kuvailtiin silti hyvin maanläheiseksi ihmiseksi, joka oli kiinnostunut tekniikasta ja maatalouden kehittamisestä:

”Se oli hyvin sellanen yksinkertainen se vanha lidmanni. Se voi hyvin tulla tollasessa lantareessäkin tulla kaupunkiin, ei se kattonu minkä hän meni, juu. Ja laivoja sitte se rakennuttiki, Sampo ja Tiira kulkivat toinen toistaki Pyhäjärveä noissa kesähuviloissa, jossa kulki pappia ja Vuorenheimo, sillä oli suuri huvila Hatanpään maalla.”⁴¹

”Se olis hauska nähdä, kun olis kartano vielä. Oli etukärjessä kulkevia tiloja aina konneistuksensa puolesta ja kaikki tänne hommattiin viimeistä muotia olevat koneet mitä sai. Ja kyllä se olikin hyvin viljelty tila ja tuottava. Olis kyllä pysynyt jaloillaan ilman tän pankinjohtajan romahdusta.”⁴²

Nils Idmanin äiti, vapaaherratar Beata Sofia Gustava Mellin oli Kalvolassa, kartanossa syntynyt aatelinainen, jonka esivanhemmat olivat aikaisemmin omistaneet myös Liuksialan kartanon Kangasalla. Beata Sofian äiti puolestaan oli Janakkalassa syntynyt *Frederique Gustava Lilliebrunn*. Nilsin lisäksi hänen äidinäitinsä friiarinna Frederiquen ylevä hahmo on jäänyt paikallisten asukkaiden mieliin. Nils Idmanin äidinisä oli tullinhoitaja vapaaherra Berndt Gustav Mellin, joka omisti Kalvolassa sijainneen Niemen kartanon lisäksi myös Sipoossa sijaitsevan Söderkullan kartanon⁴³.

Nils Idman oli yksitoistapäisen sisarussarjan neljänneksi vanhin, joskin perheen esikoinen oli kuollut jo vajaan vuoden ikäisenä. Perheen arvostetusta asemasta kertoo jotain se, että Nils Idmanin vanhimman veljen, Aleksander Idmanin, kummiksi tuli *keisari Aleksanteri II*. Kertomuksen mukaan keisari oli vuonna 1856 vierailut Tampereella, ja raatihuoneella oli ollut hänen kunniakseen järjestetty juhlaillallinen. Kesken illallisen tuli tieto, että Hatanpään kartanoon on syntynyt poika. Keisari oli heti pyytänyt, että saa kunnian toimia vastasyntyneen kummina. Lisäksi hän oli antanut perheelle lahjoja, esimerkiksi äidille kultaisen medaljongin, joka tosin hävisi kartanon palossa vuonna 1883.⁴⁴ Hatanpään kartanon väki oli saanut korkeimman tason vallanpitäjien huomiota jo aiemminkin. Vuonna 1778 *kuningas Kustaa III* vieraili Hatanpään kartanolla, ja vierailun jälkeen seuraavana vuonna Kustaa III perusti Tampereen kaupungin.^{45 46}

⁴⁰ Vihola 2004 ja Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine), s.1-3.

⁴¹ Metsola, Juho 1965.

⁴² Vihijoki, Heikki 1965.

⁴³ Christer Kuvaja. Anja Rantanen. Sipoon pitäjän historia vuoteen 1868 Osa 1, Jyväskylä 1994.

⁴⁴ Musikka, Bertta 1965.

⁴⁵ Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY.

⁴⁶ Myös Nils Idman hyötyi keisarista sattumalta kansallismielisyydestään ja Venäjä-vastaisuudestaan huolimatta. Pian jäätyään kiinni tekemistään kavalluksista Venäjän keisari Nikolai II antoi julistuksen ja armahduskirjan, jonka perusteella annettuja vankeustuomioita lyhennettiin kolmanneksella. Tämän seurauksena Idmanin saama 15 vuoden kuritushuonetuomio lyheni 10 vuoteen. Tämä hyöty on tosin kyseenalainen, sillä epäillään, että Hovioikeus korotti tuomiota viidellä vuodella Nikolai II:n antaman armahduskirjan ja Idmanin epäillyn Venäjän vastaisuuden takia, jolloin hän ei olisikaan hyötynyt armahduskirjasta.

Nils Idmanin koti oli hyvin varakas. Varakas koti on toisaalta liian vaatimaton ilmaisu Idmaneiden rikkaalle suvulle, joiden omaisuuden määrää voisi paremmin kuvata satumaisen varakkaaksi kartanoksi. Perhe omisti muun muassa laajoja maa-alueita Kurusta, Teiskosta, Tampereelta ja Pirkkalasta Lempäälän rajalle asti. Yhteensä kartanolla oli omistuksessa 1459 hehtaarin laajuiset maa-alueet, joista peltoa oli noin 600 hehtaaria.⁴⁷ Kartanolla oli omaa työväkeä ja kymmeniä torppareita. Työn määrää kuvastaa hieman, että keväällä peltotöissä tarvittiin pelkästään lannanajoon 90 työmiestä⁴⁸. Perheen pojat ohjattiin luonnollisesti opintielle isänsä ja isoisänsä tavoin. Nils ja muut vanhimmat pojat kävivät koulunsa Hämeenlinnan lyseossa ja nuoremmat Helsingin ruotsalaisessa normaalilyseossa. Kirjoitettuaan ylioppilaaksi 1876 Nils Idman aloitti yliopisto-opinnot Helsingissä. Tuon ajan mittapuulla perusteellisiin opintoihin kului kahdeksan vuotta. Idman kertoo opiskelleensa isänsänsä esimerkkiä noudattaen ensin filosofian kandidaattitutkinnon. Valmistuessaan vuonna 1882 hän oli kaksikymmentävuotias. Idman jatkoi tämän jälkeen opintoja ja valmistui lakitieteiden kandidaatiksi vuonna 1884, jolloin hän oli 24-vuotias. Idman kuvaakin itseään monipuolisilla tiedoilla varustetuksi ja lahjakkaaksi.⁴⁹

Idmanit olivat ilmeisen pidettyjä työväkensä keskuudessa ja kohtelivat työntekijöitään hyvin. Kartanon mailla asuneen Bertta Musikan isä oli töissä kartanossa pehtoorina vuosina 1882-1895. Musikka kuvailee Idmanien perhettä seuraavasti:

”Isäni piti hyvin paljon pankinjohtaja Idmanista. Mukavia ihmisiä olivat. Idmanit puhuivat kai ruotsia keskenään, mutta puhuivat suomea silloin, kun minäkin olin siellä. Pankinjohtaja Idman asui puurakennuksessa perheineen, äitinsä asui kartanon päärakennuksessa. Pankinjohtajalla oli kaksi veljeä, jotka olivat lääkäreitä. Hänen äidinäitinsä, friarinna, istui usein parvekkeella ja katsoimme alhaalta käsin häntä. Puinen kartano paloi, tilalle rakennettiin kivinen kartano...Kaikki pitivät Idmaneista, jotka olivat siellä töissä, palveluskunta ja kaikki. Ei ne sieltä mielellään sitte lähteneet.”⁵⁰

Nuoren Nils Idmanin elämä vaikutti päällisin puolin etenevän hienosti. Perhe-elämä oli onnellista ja ura eteni mallikelpoisesti. Nuoren juristin uran alkua helpotti myös talouden suhdanteiden suotuista kehitys. Apulaisjohtajan ja konttorin johtajan uran alku 1880- ja 1890-luvuilla osuu taloudellisessa mielessä aikaan, jolloin kansantaloudessa useat peräkkäiset voimakkaat noususuhdanteet muodostivat pitkän taloudellisen nousukauden.

2.3. Ajautuminen rikosten tielle

⁴⁷ Jutikkala Eino, Tampereen historia III, Tampere 1979.

⁴⁸ Vihijoki, Heikki 1965.

⁴⁹ Vihola 2004 ja Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine), s.1-3.

⁵⁰ Musikka 1965.

Idman ei kuitenkaan tyytynyt tasaiseen, varmaan ja korkean elintason turvaavaan pankinjohtajan työhön, vaan viimeistään 1890-luvun alussa ryhtyi harjoittamaan myös omaa liiketoimintaa. Idman halusi elää loisteliaasti ja osoittaa ympäristölleen suurta rikkauttaan. Toisaalta hän nautti pankinjohtajan valtaoikeuksista: hän päätti, mitkä tamperelaiset asiakasyritykset ajettiin konkurssiin ja mitkä saivat jatkaa toimintaansa pankin rahoituksen tuella. Valinnan kriteereinä eivät suinkaan olleet tosiseikat vaan pankinjohtajan subjektiiviset ja usein perusteettomat näkemykset. Irrationaalinen vallankäyttö ja suuret rahasummat sekoittivat Idmanin päin, ja hän menetti kosketuksensa todellisuuteen.⁵¹

Aikalaiset arvelivat, että Idman teki mahdollisesti joskus onnistuneenkin liiketoimen, mutta yleensä hänen taloudelliset yrityksensä valuivat hiekkaan. Omien liiketoimien ja osakkuuksien lisäksi Idman oli mukana useiden Tampereen merkittävimpien ja suurimpien tamperelaisen yhtiöiden johtokunnan jäsenenä päättämässä Tampereen teollisuuden kehityksestä. Idman oli johtokunnan jäsenenä esimerkiksi seuraavissa yhtiöissä Oy Klingendahl & kumppanit, Tampereen Pellava ja Rautateollisuusosakeyhtiö, Tampereen puuvillateollisuusosakeyhtiö, Tampereen Kutomateollisuusosakeyhtiö, Osakeyhtiö Sommers, af Hällström & Valdens, Osakeyhtiö Valkeakoski, Osakeyhtiö Luukkonen ja kumppani sekä johtajana Oluttrustissa⁵². Pääsy Tampereen merkittävimpien yhtiöiden johtokuntaan myös osaltaan mahdollisti Idmanille niin merkittävän luottamusaseman, että sen avulla hän saattoi välttää häntä kohtaan kohdistuneet epäilyt yli vuosikymmenen ajaksi. Samalla kun Idmanin omat liiketoimet tuottivat jatkuvasti suuria tappioita, hän kuitenkin eli kuin ruhtinas. Nils Idman rakennutti 1800- ja 1900-luvun vaihteessa veljensä omistaman Hatanpään kartanon maille asunnokseen loisteliaan huvilan ja harjoitti avokätistä hyväntekeväisyyttä jakamalla runsaita avustuksia ja lahjoja ongelmiin ajautuneille säätyläisille. Hänen kerrotaan käytännössä elättäneen suurta joukkoa taloudellisiin vaikeuksiin ajautuneita tamperelaisia porvarisleskiä. Samoin hän syyti rahaa monille epäonnistuneille liikemiehille pitääkseen näiden yrityksiä pystyssä toivottomassa tilanteessa. Idmanin avokätisyyttä käytettiin laajasti väärin, mutta hän nautti asemastaan suurena hyväntekijänä ja raharuhtinaana. Hänen omat varansa eivät tällaiseen elämään riittäneet, joten hän sotkeutui jo varhain erilaisten väärinkäytösten ja petosten verkkoon.⁵³

Ajan kanssa kävi kuitenkin niin, että näitä liiallisen avuliaisuuden vuoksi myönnettyjä lainoja eivät velalliset pystyneet maksamaan takaisin, eikä sen puoleen Idmankaan, ja isompien lainojen turvin tappiot vain kasvoivat koko ajan suuremmiksi. Pankit alkoivat vähentää hänen luottoaan, ja Idmanin ahdinkotila ja hermostuminen vain kasvoivat. Epäilyt Idmanin toimintaa kohtaan heräsivät viimeistään 1910-luvun alussa, mutta yhä mielettömämmistä operaatioistaan huolimatta hän pystyi pitämään julkisivunsa jotakuinkin kunnossa. Väistämättä edessä oleva katastrofi alkoi kuitenkin kypsyä vuoden 1912 lopulla. Kun epäilysten verkko alkoi kietoutua onnettoman pankinjohtajan ympärille, tämä koetti hankkia käteisrahaa Tampereen teollisuus- ja pankkimiehiltä uhkaamalla

⁵¹ Vihola 2004.

⁵² Tampereen Raastuvanoikeuden pöytäkirja 18.2.1913 § 247, liite B, tutkintopöytäkirja s.9.

⁵³ Vihola 2004.

muutoin ampua itsensä tai hypätä Tammerkoskeen.⁵⁴ Yhdyspankin johtokunnan epäilykset Idmanin toimintaa kohtaan johtivat Tampereen konttorin sisäiseen tarkastukseen 1.12.1912. Idman yritti aluksi hämätä tarkastajia, mutta perusteellisessa tutkimuksessa petokset kuitenkin paljastuivat⁵⁵. Pankki teki 3.12. poliisille rikosilmoituksen, ja Idman pidätettiin seuraavana päivänä Tampereen Kauppatorilla.

Tarkastus ja tutkimukset etenivät ripeästi, ja oikeudenkäynti Idmania vastaan alkoi 28.1.1913. Tutkintovankeuden ajan Idman istui Tampereen kaupunginvankilassa. Lopulliset syytteet luettiin maaliskuun puolivälissä, ja Idmania syytettiin kaikkiaan 72 rikoksesta, joihin sisältyi petoksia, väärennyksiä ja kavalluksia. Kaikki rikokset olivat jatkettuja, ja pankille koituneen vahingon arvo oli kaikkiaan 8,6 miljoonaa kultamarkkaa⁵⁶. Summan korvaaminen olisi Idmanin palkalla kestänyt 200 työvuotta edellyttäen, että koko palkka ja sen lisäksi laskettavat osapalkat olisi käytetty yksinomaan vahingonkorvaukseen.⁵⁷ Omaan aikakauteensa suhteutettuna se oli valtava määrä, joka vastasi noin yhdeksää prosenttia silloisen Suomen suuriruhtinaskunnan budjetista. Havainnollistettuna vuoden 2020 valtion 57,6 miljardin euron budjettiesitykseen yhdeksän prosentin summa valtion budjetista vastaisi yli viittä miljardia euroa nykyrahassa.

Tarkkaa ajankohtaa, milloin Idman ajautui rikoksiin, on vaikea määrittää. Syytteen mukaan ensimmäinen rikos, väärennys, tapahtui 19.6.1902, mutta syyttäjä ei ole luonnollisesti voinut asettaa syytettä ennen vuotta 1902 tapahtuneista mahdollisista rikoksista, koska rikokset olisivat olleet vanhentuneita. Hyvin todennäköistä on, että Idman on aloittanut väärinkäytökset jo huomattavasti tätä aikaisemmin, vaikka ei luonnollisesti tuokaan itse niitä esille. Idman huomasi konttorinjohtajaksi päästyään, että häneen luotetaan ja hänellä on valtaa tehdä monenlaisia asioita, vaikka ne olisivatkin pankin sääntöjen tai jopa lain vastaisia. Kavallusten ja petosten lisäksi Idman laiminlöi velvollisuuttaan huolehtia pankin omaisuudesta ja kirjanpidosta. Tutkinnan alettua pankin sisäinen tarkastus huomasi, että konttorin hallussa oleva pankin omaisuus oli täydellisessä sekasorrossa⁵⁸. Idmanin selitykset sille, ettei hänen tekemänsä väärinkäytökset olisi aiheuttaneet tappioita työnantajalleen, eivät pidä paikkaansa. Idman ei vastineessaan ole osoittanut todistusaineistoa sille, että tappioita ei olisi syntynyt. Idman teki Suomen historian suurimman kavallus-, väärennys- ja petosrikosten sarjan, ja oikeuden päätöksen mukaan hän joutui korvaamaan työnantajalleen lähes yhdeksän miljoonan markan korvaussumman.⁵⁹

⁵⁴ Jutikkala 1979.

⁵⁵ Vihola 2004.

⁵⁶ Rahamuseon laskurin mukaan summa vastaisi Inflaatiokorjattuna nykyarvoltaan lähes 33 miljoonaa euroa.

⁵⁷ Vihola 2004.

⁵⁸ Tampereen raastuvanoikeuden pöytäkirja 18.2.1913 § 247, liite B, tutkintopöytäkirja s.5.

⁵⁹ Tampereen raastuvanoikeuden 10.5.1913 pöytäkirja §685, päätös.

3. IDMAN AIKALAISTENSA KUVAAMANA

Idman kertoo tulleen vuonna 1885 valituksi 25-vuotiaana Suomen Yhdyspankin Tampereen haarakonttorin apulaisjohtajaksi, koska häntä pidettiin monipuolisilla taidoilla varustettuna ja lahjakkaana. Todellisuudessa hänen asemansa Tampereen seudun varakkaimman kartanon vesana on varmasti edistänyt valintaa. Idman kertoo, että häntä pidettiin kansallismielisenä sekä käytökseltään miellyttävänä, minkä ansiosta hän voitti uudessa toimessaan koko Tampereen liikemaailman yksimielisen luottamuksen ja kunnioituksen. Uran lisäksi myös perhe-elämä toi Idmanille onnea. Tulevaisuus näytti Idmanin mukaan siihen aikaan harvinaisen valoisalta ja onnelliselta. Onnellisuuteen vaikutti myös se, että Idman perusti oman kodin, meni naimisiin *Anna Sidonia Alfthanin* kanssa vuonna 1887 ja pari vuotta myöhemmin hän tuli onnelliseksi perheenisäksi, kun hän ja Anna saivat esikoisensa Majliksen vuonna 1889. Idman kertoo myös nauttineensa alusta alkaen pankin päähallinnon täyttä luottamusta. Hänen uransa ylämäki jatkui, kun hänet nostettiin konttorin johtajaksi vuonna 1890. Alun 2 500 markasta Idmanin vuosipalkka nousi vähitellen 7 000 markkaan. Tällä palkalla Idman perheineen olisi tullut normaalisti eläen hyvin toimeen, varsinkin, kun Idmanin konttorinjohtaja-aikana tulivat käyttöön yhtiön vuosivoittoon sidotut runsaat osapalkat. Niiden vaikutuksesta Idmanin vuotuinen kokonaispalkka kohosi 1890-luvulta lähtien noin 40 000 - 45 000 kultamarkkaan, mikä inflaatiokorjattuna vastaisi tänä päivänä 204 000 – 229 000 euroa.^{60 61}

Käännekohta Nils Idmanin elämässä on varmasti ollut joulukuun alku 1912. Tuolloin Suomen Yhdyspankin Tampereen konttoriin tehtiin sisäinen tarkastus, jonka seurauksena Idman vangittiin epäiltynä lukuisista kavalluksista ja petoksista. Tapahtuma oli suuri skandaali ja sensaatio, joka aiheutti valtavan uutisten tulvan ja nosti Idmanin koko kansan tietoisuuteen. Sanomalehdet puoluekentästä riippumatta julkaisivat juttuja ennen näkemättömästä kavallusten sarjasta ja ”kawaltaja-Idmanista” tuli kertarysäyksellä koko valtakunnan tuntema julkisuuden henkilö, joka herätti voimakkaita ja ristiriitaisia mielipiteitä. Ainakin Tampereella suhtautuminen Nils Idmaniin oli hyvin kaksijakoista, sillä rikoksista huolimatta Idmanit olivat hyvässä maineessa.

Suomen kaikki merkittävimmät sanomalehdet julkaisivat 5.12. jutun Idmanin pidätyksestä ja seurasivat Idmanin tapausta koko oikeusprosessin ajan julkaisten uutisia jutun etenemisestä. Sanomalehdet kirjoittivat Idmanin tapauksesta ja esimerkiksi vanhasuomalainen Aamulehti sekä työväen oma Kansan lehti julkaisivat Idmanin tapauksesta yhden tai useamman jutun lähes jokaisessa joulukuun numerossaan. Myös esimerkiksi nuorsuomalainen Helsingin Sanomat julkaisi Idmanin jutusta joulukuussa 18 juttua eli yhden tai kaksi juttua lähes jokaisessa numerossa.⁶²

⁶⁰ Vihola 2004 ja Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine), s.1-3.

⁶¹ Rahamuseon laskurin mukaan summa vastaisi tänä vuonna 204 000-229 000 euroa.

⁶² digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti.

3.1 Ylellistä elämää viettävä ja tuhlaileva seuramies

Nils Idmania kuvaavassa Kansanperinteen arkiston haastatteluaineistossa toistui eniten kuvaukset Nils Idmanin hienostelevasta luonteesta ja ylellisen elämän vietosta, johon liittyi yletön tuhlailu. Suurimmalla osalla haastatelluista oli jokin muisto tai kertomus, joka liittyi edellä mainittuun elämäntapaan. Taulukkoon 2 on koottu luonteenpiirteitä, jotka perustuvat haastateltujen kertomuksiin ja liittyvät Nils Idmanin ylelliseen elämän viettoon ja tuhlailevaan rahankäyttöön.

Taulukko 2. Nils Idmanin ylellisen elämän viettoon ja tuhlailevaan rahankäyttöön liittyviä kuvauksia.

Haastateltava	Haastateltavan kuvailema Idmanin luonteenpiirre
Janhonen, Maria Mäkelä, Anna Mäkelä, Martta	hienosteleva ja antelias rahankäyttäjä
Leppämäki, Kalle Edward	tuhlaileva
Perttula, Leena	yli varojensa elävä, väärentäjä, ylioptimistinen
Vartimo, Niilo	tuhlaileva, huikenteleva, ylellistä elämää viettävä
Vihijoki, Heikki	yltäkylläinen kestitsijä
Virtanen, Jalmari	ylellistä elämää viettävä

Useat yllä olevan taulukon kuvauksista liittyvät Idmanin rooliin vertaansa vailla olevana seuramiehenä. Yleisesti on tiedossa, että Idman oli erittäin laajasti verkostoitunut liike-elämän, teollisuuden ja muiden ylempiin luokkiin kuuluvien henkilöiden parissa. Idmania on kuvailtu tyyliltään hienostelevaksi, tuhlailevaksi ja jopa huikentelevaksi. Kuvausten perusteella Idman on suorastaan janonnut muiden huomiota ja toisaalta on halunnut antaa itsestään sivistyneen ja varakkaan vaikutelman. Idmanin persoonaan liitetty anteliasuus taas antaa eräällä tavalla anteeksi joidenkin mielestä ehkä turhanpäiväisen hienostelun, koska anteliasta ihmistä ei katsota pahalla ja hänelle suvaitaan paremmin myös hieman turhamaisetkin luonteenpiirteet. Hyvä ja pidetty seuramies on hänestä esitettyjen kuvausten mukaan myös yltäkylläinen kestittäjä, joka pitää omalle seurapiirilleen kutsuja ja tansseja, joissa voi nauttia muiden huomiosta ja esitellä varakkaan kartanonväen elämää. Oman sosieteetin lisäksi Idmanit järjestivät ainakin kerran suuren kestityksen myös kartanon työväelle, mitä voidaan jopa hieman poikkeuksellisen huomionosoituksena. Seuraavassa on esitelty Nils Idmanin ylellisen elämän vietosta haastateltujen kertomuksia, jotka havainnollistavat hyvin Idmania määrittelevää luonteenpiirrettä ylellistä elämää viettävänä seuramiehenä.

Niilo Vartimo oli vasta 12-vuotias nuori poika silloin, kun Idman jäi kiinni petoksistaan. Tamperelaiseen nuoreen poikaan oli tehnyt vaikutuksen Idmanin ylellinen elämä, johon kuului suuri huvila ja uusi, harvinainen kulkupeli:

”Kirkkomallisen mallisessa talossa asu Nils Idman tää pankinjohtaja. Kuulemma sanovat, että tämä rakennusmiehet, muurarit, et jos jotain korjaa on katotkin kirkkaat joka puolella, peiliä ja sen sellasta monissa huoneissa. Tehty sillä tavalla, että oli rahaa käytetty paljon...Siinä minä tapasin ensimmäisen auton. Se oli joko tuhat yhdeksänsataa yhdeksän tai kymmenen vuonna, kun molemmat Idmannin veljekset ostivat auton. Minä luulisin, että ainakin toinen oli Adleri ja toinen Mercedes-Benz. Nils idman osti toisen ja Fred Idman toisen.”⁶³

Anna Mäkelän⁶⁴ mukaan Idmanilla oli Tampereen ensimmäinen auto, mutta ilmeisesti rakennusmestari Jonas Andersson oli hankkinut jo pari vuotta ennen Idmaneita Tampereelle ensimmäisen auton, Orientin.⁶⁵ Joka tapauksessa auto oli 1900-luvun alussa hyvin harvinainen ylellisyysesine ja statussymboli, jolla pystyi mainiosti erottautumaan tavallisten hevostärryillä liikkuneiden rikkaiden liikemiesten ja virkamiesten joukosta. Tästä kertoo sekin, että aineiston haastatelluista viisi mainitsee oma-aloitteisesti Nils Idmanin auton. Idmanin auto, joka on ollut yksi Tampereen ensimmäisistä, on arvatenkin herättänyt paljon huomiota, kun sillä on menty Hatanpäältä keskustaan autonkuljettajan kyyditsemänä. Auton lisäksi useat haastatellut mainitsevat Idmanin komean linnamaisen huvilan, joka oli rakennettu kartanon maille. Jalmari Virtanen oli nuorena poikana kiinnittänyt huomiota pankinjohtajan taloon ja ylelliseen elämään:

”Pankinjohtaja rakensi sen kirkon näkösen talon ja se meni ylellisen elämän takia. Kauheesti elettiin ja siellä tansattiin ja kai ryypättiinki ja ulkomailla kuljettiin. Se pankinjohtaja eli leveetä elämää ja sen takia tämä maanviljelijä Idmanni meni, koska ei sen piisannu takuut.”⁶⁶

Leena Perttula oli vain neljän vanha, kun Idman jäi kiinni. Hänen perheensä sai kokea karulla tavalla Idmanin petosten seuraukset. Perttulan mielestä Idman piti itseään monen muun rikollisen tavoin ainutlaatuisena henkilönä, joka ei voi koskaan jäädä kiinni.

”Isäni oli maanviljelijä Pirkkalasta. Osti täältä Tampereelta (Idmanin perustaman) tiilitehtaan, mutta pankinjohtaja Idman teki sen kavalluksen, niin isäni joutui tekemään vararikon. Ja se vararikkohuutokaupassa kaikki muu omaisuus meni, mutta liuta lapsia jäi.”⁶⁷

⁶³ Vartimo, Niilo 1976.

⁶⁴ Mäkelä, Anna 1965.

⁶⁵ Siiri-tietokanta VAR 9858.

⁶⁶ Virtanen, Jalmari 1974.

⁶⁷ Perttula, Leena 1972.

”Koko kaupunki luuli, että hän oli rikas mies, eli yleistä elämää ja rakennutti hienon kirkkomaisen Rhein linnoja muistuttavan rakennuksen kartanon maille. Todellisuudessa hän eli toisten rahoilla. Hän oli jopa väärentänyt oman veljensä nimen. Vääriä nimiä, suuria liikemiesten nimiä hän oli väärentänyt. Hän tunnusti kaiken sitten. Hän aina vaan uskoj, että keksii jonkin keinon.”⁶⁸

Idmanin tuhlailevasta rahankäytöstä ja kalliista harrastuksista kertoo Kalle Leppämäki, joka syntyi Kurussa lähellä Idmanien omistamaa Nygårdin tilaa. Leppämäki oli vasta 10-vuotias lapsi Idmanin paljastuttua, mutta hänen isänsä tunsivat Nils Idmanin ilmeisen hyvin, sillä hän oli Idmanin kanssa usein metsäretkillä eräoppaana ja soutumiehenä kalastusretkillä. Kalle Leppämäki oli kuullut isänsä kertomana tarinoita näiltä ajoilta. Leppämäen kertomus Nils Idmanin kalastusreissusta Juhani Ahon kanssa kuvastaa Idmanin kalliita harrastuksia ja huikentelevaa elämäntyyliä:

”Kyllä siinä oli 50-60 killoa lohia mitä ne perkas siellä, isäni oli taksvärkissä...Idmanni kävi autolla Juhani Ahon kanssa Viitasaarella ja tulivat tänne Nygårdiin. Ja se oli kerranki siellä (Viitasaarella) mikä se on se (Huopanan)koski siellä ni kerranki kolmesattaa uittomiestä, ni Idmanni osti sen koko lohikosken siitä kolmeksi vuorokaudeksi ja makso kaikille miehille palkan. Et jos nyt laskee ni tuhannelle miehelle maksettua palkkaa ni ja kai se sille koskenomistajalle makso kanssa. Semmonen vähän erikoinen, että sen mitä se halus ja mihin se meni ni ei tullu raha kysymykseen, että kyllä se maksaan tuli se reissu.”⁶⁹

Leppämäen kertomuksen perusteella Idman käytti rahaa ilmeisen impulsiivisesti ja piittaamattomasti. Kalliimpien harrastusten lisäksi, Idman oli hienostelevaan tyyliinsä valmis tukemaan pienemmällä summalla myös paikallisia musikantteja. Tästä kertoo Idmanien omistamassa Hatanpään kartanossa alustalaisena asuva Anna Mäkelä:

”Ja posetiivisoittajia niitä kyllä tuli usein (Hatanpään kartanoon). Esimerkiksi se Minetti, se oli italialainen se Minetti. Se kävi soittamassa kanteletta ja joka kerta ku se meni kanteletta soittaa se (Nils Idman) anto viisi markkaa... ja Minetti meni soittaa rakennuksen eteen niin pankinjohtaja sano: tule sisälle soittaa, se on sitte niin helvetin kaunista. Se oli korean perään se pankinjohtaja.”⁷⁰

Muutama haastatelluista kertoo Idmanin viettäneen aktiivista seuraelämää. Heikki Vihjoen mukaan: *”Ei siellä kansanedustajalla (Fred) niin usein ollu kestiä, pankinjohtajalla (Nils) useemmin oli kestiä”*.⁷¹ Idmanin seurapiirissa vaikutti tehtailija Johan Henrik Liljeroos, jonka poika Eino Liljeroosin mukaan *”Hatanpäällä Nils Idmanin kodissa oli suuret tanssikutsut usein. Siellä oli suuri tanssisali ja sinne kutsuttiin hyvin mielellään”*.

⁶⁸ Perttula, Leena 1972

⁶⁹ Leppämäki, Kalle 1971.

⁷⁰ Mäkelä, Anna 1965.

⁷¹ Vihijoki, Heikki 1965

Haastateltujen kertomuksista käy selvästi ilmi, että Nils Idman nautti siitä, että sai huomiota ylellisen elämäntapansa ansiosta. Vaatimattomasta, lantakärriillä kulkevasta isästään, Karl Gustavista, poiketen hän halusi kerätä ihmisten ihailua ja kunnioitusta näyttämällä varallisuuttaan. Tämän hän teki muun muassa hankkimalla tuon ajan parhaimmat kulkupelit, statussymbolit, kuten auton ja hienot hevoset, joita vaihtoi usein. Nils Idman myös kiinnitti huomiota pukeutumiseensa, jonka piti olla hienostunut ja säädyllinen myös metsästysretkillä. Hän rakennutti linnamaisen huvilansa kartanon maille Hatanpään niemelle kohtaan, josta se näkyi Pynnikille ja Tampereen keskustaan parhaiten. Nils Idman järjesti linnassaan tanssiaisia, kutsuja ja illanviettoja sosieteetillensa, Tampereen tehtailijoille, kauppiaille ja virkamiehille rouvineen. Toisaalta hän halusi pitää rikasta ja ylellistä julkisuuskuvansa yllä myös kartanon alustalaisten, palvelusväen ja torpparien keskuudessa. Hän oli hyvissä väleissä vähempi osaisten kanssa ja halusi palkita heidät vastineeksi saamistaan palveluksista.

3.2 Huomioonottava ja sivistynyt itsenäisyysmies

Haastatteluaineiston 15:stä haastatellusta 11 kuvaili Nils Idmania ainoastaan positiivisin kuvauksin, kuten luotettu ja arvostettu, tai siten, että nosti Idmanista petoksia lukuun ottamatta positiivisia puolia esiin. Neljä haastateltua kuvaa Idmania lähinnä neutraalisti tai kertoo Idmanin kavalluksista toteavaan sävyyn. Taulukkoon 3 on koottu Idmanin luonteen kuvaukset tai yhdellä tai parilla adjektiivilla tiivistetty kuvaus Idmanista hänestä esitetyn kuvauksen perusteella. Idmania kuvaillaan muun muassa anteliaaksi, mukavaksi, sivistyneeksi, hienoluonteiseksi, hengellisesti sivistyneeksi, uskonnollismieliseksi, Suomi-ystäväksi, hienoluontoiseksi ja erinomaisen hyväksi mieheksi.

Taulukko 3. Idmanin haastatteluaineistossa kuvailtuja luonteenpiirteitä.

informantti	kuvailtu luonteenpiirre
Ahlgren, Arvo	luotettu ja arvostettu henkilö, tyyni
Humalamäki, Arvi	luottavainen, hyväuskoinen, tyyni
Janhonen (os.Mäkelä), Maria	alustalaiset huomioon ottava, luottavainen, antelias
Liljeroos, Eino	seurallinen, itsenäisyysmies, (isäni) hyvä ystävä
Metsola, Juho	antelias
Muotinen, Minna	kunnioitettu, alustalaiset huomioon ottava
Musikka, Bertta	Mukavia ihmisiä, alustalaiset huomioon ottava
Mäkelä, Anna	antelias, hienosteleva, korean perään oleva, musiikinystävä

Mäkelä, Martta	luottavainen, hienoluonteinen, sivistynyt, hengellisesti sivistynyt, uskonnollismielinen, isänmaallinen
Vihijoki, Heikki	sivistynyt, valistusmies, seuramies, ylösotettu (kunnioitettu), ylellistä elämää viettävä
Virtanen, Jalmari	leveää elämää viettävä, seuramies

Useat haastatelluista kuvaavat Idmania henkilöksi, joka luotti ystäviinsä ja muihin ihmisiin. Luottamus ja arvostus olivatkin kaiken Idmanin toiminnan, etenkin kavallusten, perustana ja useat haastatelluista kuvailevat Idmania luotetuksi ja arvostetuksi henkilöksi.

*"...(Idman) kävi Sinebrychoffilta lainaamassa kaks miljoonaa rahaa. Matot ja huonekalut puhdistettiin ja hakattiin, kun sanottiin, että tänne tulee vieraisille Tampereelta. Ja Idmannilla on niin hienoa, niin hienoa siellä Hatanpäällä ja viikon verran puhdistettiin paikkoja ja hakattiin."*⁷²

*"Eikä se (Idman) antanu (vaatinut) takkuita vaan se luotti niihin kaveriinsa. Tampereen kauppiaille anto lainaks eikä ollu mittään takkuita."*⁷³

*"Luotti ihmisiin. Se oli kyllä hienoluontonen ja kaikille sillä tavalla hyvä, ja samalla tavalla hänen rouvansa."*⁷⁴

*"Se oli niinku sellanen kunnioitus sitä Idmania kohtaan."*⁷⁵

*"Kyllä se oli ylösotettu henkilö Idmanni kaupungissakin ja ne oli kaupunkilaisetkin niin paljon riippuvaisia Hatanpään kartanosta. Sieltä vietiin niin paljon kaupunkiin myytävääkin. Maalaistyöväestöä oli tästä ympäriltä maaseudulta. Mäkitupalaisia ja itsellisiä oli hyvin paljon elonkorjuuaikaan töissä."*⁷⁶

Useimmista haastatelluista paistaa läpi myös se, että haastatellut tai heidän läheisensä aidosti pitivät Nils Idmanista. Kertomuksista välittyy kuva sydämellisestä ja empaattisesta henkilöstä, joka otti läheisensä ja muut ihmiset huomioon. Idman vietti aikansa liiketuttavien ja asiakkaiden parissa sekä seurapiireissä, mutta huomioi tarvittaessa myös kartanon alustalaisia, torppareita ja muita vähempiosaisia. Vielä 1900-luvun alussa tämä ei ollut mitenkään itsestään selvää, koska sääty- ja luokkarajat vaikuttivat vielä voimakkaasti ihmisten käyttäytymiseen.

⁷² Ahlgren, Arvo 1970.

⁷³ Humalamäki, Arvi 1975.

⁷⁴ Mäkelä, Martta 1965.

⁷⁵ Muotinen, Minna 1965.

⁷⁶ Vihijoki, Heikki 1965.

” Isäni piti hyvin paljon pankinjohtaja Idmanista. Mukavia ihmisiä olivat. Idmanit puhuivat kai ruotsia keskenään, mutta puhuivat suomea silloin kun minäkin olin siellä. Kaikki pitivät Idmaneista, jotka olivat siellä töissä, palveluskunta ja kaikki, jotka olivat siellä töissä. Ei ne sieltä mielellään sitte lähteneet.”⁷⁷

”Kyllä siellä (Idmanilla) hyvät (välit) oli, eri tavalla kuin vaikka Laukon kartanossa. Sen muistan, että siellä (Laukossa) oli kovat riidat ja tappeluakin.”⁷⁸

”Pankinjohtaja Idmanin puolelta tultiin aina korin kanssa ja aina jouluaattona tuotiin joululahjat joka kerta. Omenia ja makeisia. Vuosisadan vaihteessa. Kartanossa oli siihen aikaan, että annettiin arvo kaikille ihmisille. Se oli ihan erilaista, mukavaa ja hyvää oli. Ei ollut työnjohtajaa, joka olisi valvonut. Puutarhuri kävi pellolla katsomassa joskus.”⁷⁹

”Muistan että näiden agronomin ja pankinjohtajan äiti kun kuoli 1894 tai siinä vaiheilla, kun kuoli niiden äiti niin pidettiin komeet hautajaiset. Oli kaikki Hatanpään torpparit ja muut kutsuttu sinne juhliin. Muistan sen, kun puhuttiin että siellä oli 90 ruokalajia. Sanottiin että älkää ottako paljon, kun tuodaan kohta taas lisää, että 90 ruokalajiin.”⁸⁰

”Sitte kerran, kun se oli vankilassa ollu siellä Helsingissä. Isäni oli Emmauksen (ent. Hotelli Emmaus, nyk. Hotelli Scandic Tampere City) kohdalla ja pankinjohtaja Idman tuli vastaan ja kävi (isän) kaulaan kiinni ja halas häntä. ”Hyvänen aika Mäkelä”, se sano. Eihän isä ymmärtäny sitä, että tolla tavalla ne anto arvon.”⁸¹

Hatanpään kartano hyötyi luonnollisesti suuresta torpparien määrästä, mutta isäntäväen ja torpparien suhde oli huomattavasti parempi kuin esimerkiksi läheisellä Vesilahdessa sijaitsevalla Laukon kartanolla. Suku kohteli kartanollaan alustalaisiaan ilmeisen hyvin, eivätkä kaikki edes uskoneet Idmanin rötöksiin. Myös Nils Idman itse on kohdellut ilmeisen hyvin kartanon työväkeä ja muita tapaamiaan ihmisiä. Tämä tulee ilmi haastatteluaineistossa, jossa haastatellut muistavat hyvinkin yksityiskohtaisia asioita, jotka liittyvät Nils Idmaniin. Kartanoa ei myöskään poltettu sisällissodan aikana toisin kuin Laukon kartano, jonka punaiset polttivat sodan loppuvaiheessa vetäytyessään Tampereelta. Idman oli haastateltujen mukaan antelias myös alustalaisilleen ja vähempiosaisille. Juho Metsolan isoisä asui kaupungin puolella rannassa, josta oli lyhyt soutumatka Idmanin kotiin Hatanpään niemelle. Hän kertoo, että nuorena poikana kuljetti Idmania ja hänen seuruettaan usein isoisänsä veneellä: *”Kun sieltä (Idmanilta) sai aina vähän penniä sitten ni se teki sen (soutu) matkan mieluisaksi.”⁸²* Idman antoi rahaa köyhille ja hankki rahoitusta rikkaiden liikemiesten ja tehtailijoiden tarpeisiin. Köyhien ja rikkaiden lisäksi ilmeisesti myös tavallista herrasväkeä rahoitettiin: *”Kun sinne meni herrasväkeä sinne pyytämään niin ei se kahta markkaa*

⁷⁷ Musikka, Bertta 1965.

⁷⁸ Muotinen, Minna 1965.

⁷⁹ Janhonen, Maria 1965.

⁸⁰ Vihijoki, Heikki 1965.

⁸¹ Janhonen, Maria 1965.

⁸² Metsola, Juho 1965.

vähempää antanu. Kyllä oli sellanen tunne että kyllä siltä aina sai (rahaa), kun oli sellanen kenellä vähempi oli.”⁸³

Alustalaisten ja torppareiden silmin Nils Idmania pidettiin hyvin sivistyneenä ihmisenä. Haastattelut kuvaavat Idmania sivistyneeksi muutenkin kuin koulutuksensa ja taustansa johdosta. Idmanin kerrotaan osoittaneen hengellistä sivistyneisyyttä, jolla ei välttämättä viitata uskonnollisuuteen vaan koulutuksen arvostamiseen. Yhtenä osoituksena tästä on Rantaperkiön koulun perustaminen kartanon varoilla. Tästä kuuluu tosin suurempi kiitos Nilsin veljelle, Fredrik Idmanille, mutta toisaalta veljesten kerrotaan perustaneen koulun yhdessä. Kansakoulun lisäksi he pitivät jatkokoulua, jonne lasten lisäksi myös kartanon lähipiirin aikuiset olivat tervetulleita. Idmanin on kerrottu arvostaneen myös taide-elämyksiä, erityisesti musiikkia. Kartanolla vierailleet kiertävät posetiivinsoittajat olivat tervetulleita vieraita. Erityisen tervetullut vieras oli komea italialainen muusikko Minetti, joka sai Idmanilta huomiota ja jonka hän palkitsi kanteleensoitosta erityisen avokätisesti.

”Idmanin veljeksillä oli hyviäkin aatteita ja perinteitä. Perustivat Rantaperkiön kansakoulun ja pitivät sitä kartanon varoilla yllä. Koulu perustettiin vuonna 1896 ja se (koulu) oli vuoteen 1913, kun kartano joutu Tampereelle. Siihen asti pitivät kansakoulua yllä Idmanit. Vain alustalaiset saivat käydä koulua, Koiviston kyläläiset eivät päässeet siitä koulusta osalliseksi. Että kyllä niillä oli tarkoitus sivistää alustalaisia ja saada tieto.”

”Ammattikoulutusta ei ollut silloin mitään sen parempaa, mutta silloin jo kansakoulut alkoivat pitämään jatkokoulua, kahden vuoden jatkokoulua iltasella, että siellä opetettiin käsitöitä tekemään. Ja sinne sai mennä ikämiehetkin. Hatanpään alustalaisia siellä oli 40-vuotiaita miehiäkin harjoittelemassa käsitöitä.”⁸⁴

”Ja posetiivinsoittajia niitä kyllä tuli usein, esimerkiksi se Minetti. Se oli italialainen se Minetti. Se kävi soittamassa kanteletta ja joka kerta ku se meni kanteletta soittaa se (Idman) anto viisi markkaa... ja Minetti meni soittaa rakennuksen eteen niin pankinjohtaja sano tule sisälle soittaa, se on sitte helvetin kaunista. Tule sisälle soittaa sitä kanteletta. Ja nuorena se oli hauskan näkönen se Minetti. Se oli korean perään se pankinjohtaja.”⁸⁵

Kartanon alustalaisiin kuului Anna ja Martta Mäkelän vanhemmat, ja koko perhe asui kartanon rakennuksessa, joka oli tarkoitettu alustalaisille. He asuivat koko lapsuutensa ajan kartanon rakennuksissa. Heillä oli myös muodostunut kaikkein positiivisin kuva Idmanista. Mäkelät korostivat haastattelussa erityisesti Idmanin sivistynyttä käyttäytymistä:

”Että kyllä ne oli oikeen sillä tavalla sivistyneitä ihmisiä. Henkisestikin. Näki kun ratsasti puku päällä. Kyllä ne oli sellasta toisenlaista herrasväkee, kun aattelee mitä nykyään.

⁸³ Janhonen, Maria 1965.

⁸⁴ Vihijoki, Heikki 1965.

⁸⁵ Mäkelä, Anna & Mäkelä, Martta 1965.

Se oli Majlis Idman kun selosti, että sano isälle noin, se on sivistynyt mies, mutta se on korkeemmalla. Se on oikeen hengellisesti sivistynyt.”

”Se oli sellanen uskonnollismielinen ja sehän oli kauheen hyvä Suomi-ystävä. Se oli sitten niin erinomasen hyvä mies. Niin ei patruunassakaan mitään vikaa ollut. Kyllä se osas arvostaa työmiestä. Patruuna (Fredrik Idman) kiros niin kauheesti, teki sen sivistymättömäksi. Kukaan ei kuullu että pankinjohtaja olis kironnu. Ei ikänä.”⁸⁶

Nils Idman oli syntynyt ruotsinkieliseen kotiin, jossa puhuttiin myös suomea. Idman oli omaksunut itsenäisyysaatteen, jota myös työväki kannatti. Idman näki Venäjän sortotoimet uhkaavampana kuin torppareiden ja työläisten lisääntyvät vaatimukset. Vuonna 1965 haastatellun Heikki Vihijoen eno oli kertonut parikymppiselle Heikille tarinan, joka kuvastaa Venäjän toisen sortokauden aiheuttamaa pettymystä ja vihaa sekä Idmanin syvää isänmaallisuutta.

”Pankinjohtaja Idman oli kovin isänmaallinen mies. Suomen sotaväki lakkautettiin 1913-1914. Enoni osti lämminverisen hevosen Oriveden vääpeliltä. Pankinjohtaja tuli Viinikanlahdella vastaan ja sitten (enoni) tuli aamulla lantakuorman kanssa ja pankinjohtaja tuli vastaan, pidätti hevonsensa ja huusi enomiehelle myöskin pidättää ja ”Sinä et saa ryssällä ajaa minun maani päällä ja sun täytyy myydä se pois”. Toinen (enoni vastasi) siihen että tää on niin kallis hevonen, että hän joutuu häviölle, jos joutuu myymään sen pois. Pankinjohtaja (huusi) että se ei tuu kysymykseen, sinä myyt sen pois. Tuu kolmen jälkeen hakkee hevonen heiltä. Ei siinä mikkään muu, kun oli torpparit. Hän meni kolmen jälkeen ja sai sellasen 6-vuotiaan rautian ilmaseksi, ku hävitetään se lämminverinen ryssä pois. Kotia se hevonen jäi, renkimies rupesi sillä ajamaan. Pankinjohtaja Idmanilla oli kuusi hevosta, kaksi paria vaunuihin ja kolmas mitä ei käytetty, kun siellä kotona puutarha-ajoissa ja muissa. Pari vuotta niillä ajettiin ja sitten pantiin työhevoseksi.”⁸⁷

Hatanpään kartanon alustalaisten perheasunnossa asuneella Maria Janhosella (o.s. Mäkelä)⁸⁸ oli myös selkeä käsitys Idmanin isänmaallisuudesta, joka hänen mukaansa ulottui jopa yli puoluerajojen:

”Idman oli sitä puoluetta, että kannatti kansan itsenäisyyttä. Herra Idmanni maksoi kaikki Kansan lehden paperit Kyröskoskelle (tehtaalle). Kun ne kannatti sitä, että sosialistit kannatti itsenäisyyttä, että erotaan Venäjästä. Ei ne käsittänyt sitä, yksinkertainen ihminen ei tienny sitä eroa (puolueiden välillä). Se olikin edustuspuolue. Sosialistitkin ajoi paremmin sitä itsenäisyysasiaa.”

Arvo Ahlgrenilla on vielä hurjempi huhu Idmanin ja työväen välisistä läheisistä suhteista, joka tosin on jo niin hurja, että sen todenperäisyyteen tuskin kovin moni aikalainenkaan uskoi:

⁸⁶ Mäkelä, Anna & Mäkelä, Martta 1965.

⁸⁷ Vihijoki, Heikki 1965.

⁸⁸ Janhonen, Maria 1965.

”Siihen aikaan oli kirjaltajien lakko ja se kesti yheksän kuukautta. Ja metallitehtaiden työnsulku joka kesti 11 kuukautta. Ja huhu oli siellä Helsingissä, että se (Idman) rahotti kaikki, kirjaltajien lakon ja metallityöväen sulun.”⁸⁹

Kuitenkin esimerkiksi tehtailija Johan Henrik Liljeroosin poika Eino Liljeroosin mukaan Idman ei kuitenkaan ollut poliittisesti niin radikaali, että olisi sekaantunut ”valtiollisiin hankkeisiin”. Periaatteessa on mahdollista, että Idman on saattanut osallistua yksittäisten Venäjän hallinnon vastaisten toimien tai jopa itsenäisyysmielisten työläisten lakkoilun rahoittamiseen, mutta Ahlgrenin kertoman huhun mukainen koko ammattikuntien lakon rahkeita tai riittävän suurta motiivia. Haastatteluaineiston mukaan on sen sijaan selvä, että Idman oli syvästi isänmaallinen ja sivistystä arvostava herrasmies. Aineiston perusteella Idman oli empaattinen, muut huomioon ottava henkilö, joka toisaalta nautti korkeasta asemastaan, mutta toisaalta käyttäytyi kunnioittavasti myös vähempiosaisia kohtaan. Periaatteessa tämä olisi saattanut olla laskelmoitua käytöstä, eräänlainen suunniteltu sumuverhomainen rooli, jonka turvin Idman olisi voinut harkitusti saada niin luotettavan ja hyvän maineen, että epäilyjen kynnyks nousisi valtavan suureksi. On kuitenkin vaikea uskoa, että kukaan pystyisi pitämään yllä tällaista roolia yli vuosikymmenen ajan tai pidempään. Todennäköisempi selitys on, että Idman todellisuudessaakin oli empaattinen ja nautti siitä, että häntä arvostivat niin vähävaraiset itsenäisyysmieliset työläiset, kartanon alustalaiset kuin Idmanin varakas liike-elämän sosieteetti.

3.3 Suurpiirteinen pankinjohtaja, tyyni kavaltaja

Idmanin persoonaan liittyy monta positiiviseksi kuvailtua piirrettä, joita edellisissä alaluvuissa on käsitelty. Haastateltavat tuntuvatkin liittävän Idmaniin lähinnä positiivisia luonteenpiirteitä tai ainakin haluavat tuoda esiin lähinnä vain positiivisia ominaisuuksia. Nils Idmanin identiteetti perustui kuitenkin vuosikausien ajan valheelle, ylenmääräisesti tuhlailevan ja ylenpalttisen anteliaan hyväntekijän rooliin. Roolin ylläpitäminen nieli käsittämättömän määrän rahaa, jota Idman hankki petosten ja väärennösten sarjalla, joiden avulla hän pystyi pitämään kulissiaan yllä. Idmanin tapauksesta vuosina 1912-1913 kirjoitetuissa lehtijutuissa Idmania kuvailtiin kymmeniä kertoja *kavaltajaksi* tai *kawaltajaksi* sekä hänestä julkaistiin oikeudenkäyntien jälkeen kirja nimityksellä *Suurkavaltaja Idman*. Kyseinen kuvaus on lehtijutuissa yleisin Idmaniin liitetty ilmaus eikä Idmanin tekemä kavallusten sarja anna aiheutta kiistää kuvauksen paikkansapitävyyttä.

Pienikin epäily pankinjohtajan luotettavuudesta on myrkkyyä pankin liiketoiminnalle. Rahan tärkein ominaisuus on siinä, että kuluttajat luottavat sen arvoon eli että ansaitessaan rahaa he eivät saman tien vaihda sitä hyödykkeisiin tai esimerkiksi kultaan vaan uskovat, että sen arvon vaihdon välineenä säilyy myös tulevaisuudessa. Keskuspankin, esimerkiksi Suomen pankin, tärkein tehtävä on valvoa, että rahan arvo pysyy vakaana. Liikepankit ovat keskuspankin jälkeen heti toisena luottamuksen ketjussa ostamassa rahaa mahdollisimman edullisesti ja myymässä sitä mahdollisimman kalliilla

⁸⁹ Ahlgren, Arvo 1970.

hinnalla. Liikepankin intressissä on säilyttää sama luottamus rahan arvon säilymiseen, jotta pankkien liiketoiminta olisi ylipäättään mahdollista. Suomen Yhdyspankki oli Idmanin aikaan Suomen suurimpia liikepankkeja ja Idman oli Yhdyspankin toiseksi suurimman konttorin johtaja. Hänen tehtävänsä oli siis ”tuottaa” tätä luottamusta sidosryhmilleen ja asiakkailleen. Voidaan sanoa, että hän ei tässä työtehtävässään olisi voinut onnistua paljon huonommin. Idman toimi pankinjohtajana erittäin suurpiirteisesti, huolimattomasti ja välinpitämättömästi. Poliisin tutkintopöytäkirjasta käy ilmi, että Idman esimerkiksi antoi pankista rahaa lainaksi hyvin huolettomasti ja ilman riittäviä vakuuksia tai jopa kokonaan ilman vakuuksia. Idman myös sijoitti pankin rahoja ja omia rahojaan kannattamattomiin liiketoimiin. Hän ei nähnyt vaivaa, että olisi ottanut tarpeeksi hyvin selvää, onko joku liiketoiminta potentiaalisesti kannattavaa vaan luotti ihmisten puheisiin ja omaan vaistoonsa. Tutkintopöytäkirjasta käy myös ilmi, ettei Yhdyspankin Tampereen konttorilla ollut olemassa kirjallisia toimintaohjeita eikä valvontaohjeita omalle henkilökunnalleen⁹⁰. Tämä oli varmasti tarkoituksellista, sillä jos toimintaohjeet olisi tehty ja henkilökunta niitä noudattanut, Idman olisi jäänyt kiinni rikoksistaan paljon aikaisemmin ja suuri määrä rikoksia olisi saatu estettyä. Valvonta oli puutteellista myös pankin ylimmässä johdossa. Se perustui henkilökohtaisiin suhteisiin ja ihmisten välisiin luottamuksen osoituksiin. Ihmiset ajavat luonnollisesti omaa etuaan eikä kymmenien miljoonien markkojen hallinnointi toimi ilman säännöllistä valvontaa ja tilintarkastuksia. Toisaalta Idmanit olivat kartanollaan tottuneet toimimaan samalla tavalla eli luottamaan alaisiinsa. Hatanpään kartanoa voi verrata suureen liikeyritykseen, jolla on valtava taseomaisuus, joka piti saada tuottamaan tehokkaasti rahaa liiketoiminnan ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Haastatteluaineistossa luottamus ihmisiin ja toisaalta valvonnan puute tulee ilmi kartanon pehtoorin lasten, Mäkelöiden siskosten, kertomuksessa.

”Kartanossa oli siihen aikaan, että annettiin arvo kaikille ihmisille. Se oli ihan erilaista, mukavaa ja hyvää oli. Ei ollut työnjohtajaa, joka olisi valvonut. Puutarhuri kävi pellolla katsomassa joskus.”⁹¹

Vakavien rikosten tekeminen vuosien tai vuosikymmenien ajan vaatii poikkeuksellista mielenlujuutta tai –tyyneyttä, koska ihminen joutuu omasta syystään kokemaan valtavan suuren psyykkisen kuormituksen peitellessään rikoksia ja pelätessään kiinnijäämistään. Ihminen, jolla on persoonallisuushäiriö pystyisi mahdollisesti myös uskottelemaan itselleen jonkinlaisen oikeutuksen, jonka turvin pystyisi kestämään rikosten aiheuttamat sisäiset persoonallisuusristiriidat. Psykologisesti tai psykiatrisesti määriteltävien persoonallisuushäiriöiden kirjo on laaja, ja arvioiden mukaan erilaisista persoonallisuushäiriöistä kärsivien aikuisten osuus väestöstä on 5-15 % luokkaa. Duodecim Terveyskirjaston mukaan ”persoonallisuushäiriöiden olennainen piirre on jo nuorella iällä ilmennyt ja itsepäisen jäykkä kokemisen tai käyttäytymisen tapa, joka aiheuttaa henkilölle kärsimystä tai on hänelle muuten haitallinen. Eri persoonallisuushäiriöissä ongelmana voivat olla tapa havainnoida tai tulkita omia tai toisten tunteita ja ajatuksia, tunneilmaisujen voimakkuus tai häilyvyys, alttius impulsiiviseen käytökseen tai vuorovaikutuskyvyn vaikeudet.”⁹² Kaksi Idmaniin käytökseen ja haastateltavien kuvauksiin sopivaa persoonallisuushäiriön tyyppiä on sekä

⁹⁰ Tampereen Raastuvanoikeuden pöytäkirja 18.2.1913 § 247, liite B, tutkintopöytäkirja.

⁹¹ Mäkelä, Anna & Mäkelä, Martta 1965.

⁹² Huttunen, Matti 2018.

huomionhakuinen että narsistinen persoonallisuus. Terveyskirjaston mukaan ”Huomionhakuiselle persoonallisuudelle on ominaista dramaattinen tai teatraalinen tunteiden ilmaisu ja korostunut huomion hakeminen. Käytökselle on ominaista ulkonäön korostaminen ja tilanteeseen sopimaton seksuaalisesti viettelevä käytös. Henkilö kokee ihmissuhteensa läheisemmiksi kuin ne todellisuudessa ovat, ja hän on helposti toisten ihmisten ohjattavissa.⁹³” Idmanin on laajasti tunnettu olleen hyväntekijän maineessa ja avokätinen, mikä on saattanut liittyä kyseiseen luonteenpiirteeseen. Hän on ollut riippuvainen muiden huomiosta ja huomiota on karusti sanottuna saanut rahalla. Huomionhakuisen persoonallisuushäiriöön on liittynyt myös Idmanin itsensä kuvaava sangviinisuus, joka on tullut ilmi myös kiinnijäämistä edeltäneen loppuvaiheen dramaattisena ja teatraalisena käytöksenä, esimerkiksi uhkauksina Tammerkoskeen hyppäämisellä.

Idmanin kerrotaan tehneen tyynesti rikoksena, mutta myös kärsineen tuomionsa tyynesti.⁹⁴ Idmanin ensireaktio, kun hän kuuli sisäisestä tarkastuksesta, joka Yhdyspankin pääkonttorista oli pantu alulle, oli hyvin dramaattinen. Hädissään Idman yritti saada vielä rahaa ja maksusitoumuksia liikemiesystäviltään. Esimerkiksi Liljeroosille hänen kerrotaan huutaneen hyppäävänsä koskeen, mikäli ei saa häneltä rahaa lainaksi.⁹⁵ Idman kertoo olleensa marraskuun lopussa ja joulukuun alussa 1912 niin hermostuneessa ja jännittyneessä mielentilassa, ettei poliisikuulusteluissakaan pystynyt muistamaan syytä tuona aikana tekemilleen vekseleille. Poliisikuulustelupöytäkirjan mukaan Albert Snellman oli ainoana henkilönä tiennyt Idmanin rikoksista. Varsinaisesti Idmanin henkinen kantti kuitenkin petti niin, että hän ensimmäisen kerran suoraan tunnusti tehneensä rikoksen sunnuntaina joulukuun ensimmäisenä päivänä Tampereen Verkatehtaan isännöitsijälle, August Lundellille. Idman oli marraskuun viimeisenä päivänä illalliskutsuilla Helsingissä saanut vihiä hänen konttoriinsa tehtävästä tarkastuksesta. Sunnuntaina ensimmäinen joulukuuta Idman oli mennyt tapaamaan isännöitsijä Lundellia ja hänen todistuksensa mukaan Idman oli ollut ”erinomaisen synkeällä ja alakuloisella mielellä”, jolloin Idman lausunut ruotsiksi suoraan ”Jag har balans”, joka oli poliisin tutkinta-aineistossa käännetty suomeksi ”Minulla on vaillinki”. Tämän sanottuaan Idman oli pyytänyt Lundellia lainaamaan hänelle Verkatehtaan kassasta 800 000 markkaa. Idman ja Lundell olivat pohtineet mahdollisuutta saada puuttuvat rahat Suomen Pankista postivekseliä vastaan, koska Lundell toimi Suomen Pankin diskonttokomitean jäsenenä. Miehet päättivät mennä saman tien tapaamaan Suomen pankin johtajaa Lindebladia, jolle Idman oli myös tunnustanut että hänellä on vajaus ”jag har balans”. Idman kertomansa mukaan tehnyt selväksi, että kyseessä oli rikollisesta toiminnasta johtuva vajaus.⁹⁶ Toisaalta, kun tilintarkastus oli tehty ja Idman pidätettiin, hän myönsi syyllistyneensä rikoksiin ja otti useiden haastateltujen kuvailemana tuomionsa tyynesti hyväksyen vastaan. Leena Perttula, jonka isä menetti tiilitehtaansa ja muun omaisuutensa Idmanin kavallusten paljastuttua, kuvailee tätä dramaattista käännettä seuraavasti:

”Ja neljäs joulukuuta 1912 tuli pankin tilintarkastajat yllättäen. Tavallisesti olivat kysyneet tältä hyvin kunnioitetulta pankinjohtajalta, että sopiiko (että tulemme

⁹³ Huttunen, Matti 2018.

⁹⁴ Ahlgren, Arvo 1970 & Humalamäki, Arvi 1975.

⁹⁵ Jutikkala 1979.

⁹⁶ Poliisin lisätutkimuspöytäkirja maaliskuu.

tarkastamaan tilit). Ja tämä pankinjohtaja ehti aina lainata papereita puuttuvan omaisuuden takeeksi pankkiinsa. Mutta sitten neljäs joulukuuta huomasi, että nyt joutuu kiinni. Hän meni ensimmäiseen apteekkiin ja pyysi ostaa jotakin myrkyä, johon proviisori sanoi, että tätä ei myydä muuta kuin reseptillä. Pankinjohtaja Idman palasi ensimmäiset korkeat portaat takaisin, niin portaiden alapäässä poliisi vangitsi hänet...todettiin että 18,5 miljoonaa markkaa oli vienyt omaisuutta. Pääkassanpitäjä Snellman ehti ampua itsensä. Ja jokainen, jolla oli nimi pankissa minkäkin näköinen nimi pankissa vekselinä tai velan takuuna, joutuivat parissa päivässä tuomaan rahat siitä summasta ja niin täällä teki vararikkoja rikkaatkin kauppiaat, varakkaat kauppiaat. Koska jokainen säästäjä meni hakemaan varansa pois sieltä pankista pois ja pankki oli valtavassa ahdingossa.”⁹⁷

Dramaattinen ja lähes uskomaton vuosia jatkuneen kavallusten ja väärennösten sarja oli ennennäkemätön Pohjoismaissa. Se tuli julki koko kansalle Sanomalehtien kirjoitettua Idmanin jutusta lähes päivittäin useiden kuukausien ajan. Jo joulukuussa 1912 nimimerkki ”Nälän tuttu” julkaisi tapahtuneesta kupletin nimeltä Laulu Tampereen miljoonakavalluksista⁹⁸, joka oli Työläisten kirjapainon kustantama, ja jota myytiin 10 pennin hintaisena vihkosena.

⁹⁷ Perttula, Leena 1972.

⁹⁸ Nimim. ”Nälän tuttu” 1912. Työläisten kirjapaino.

4. IDMANIN MINÄKUVA

Nils Idmania vastaan nostettiin syyte maaliskuussa 1913 yhteensä 72 eri rikoksesta⁹⁹. Idman vastasi saamiinsa syytteisiin 29.4.1913 Tampereen raastuvanoikeudessa pidetyssä oikeudenkäynnissä. Hän oli toimittanut oikeudenkäyntiin kirjallisen vastineen, jossa hän tunnustaa suurimman osan teoista ja kertoo selityksensä rikoksille¹⁰⁰. Syyttäjänä Idmanin tapauksessa toimi lopulta eri vaiheiden jälkeen Helsingin kaupunginviskaali, varatuomari Onni Heinonkoski. Syytteen rikosnimikkeistä ylivoimaisesti eniten oli *kavalluksia* (47 kpl) ja *väärennyksiä*. Näiden lisäksi myös syytteessä oli myös *epärehellisyysrikoksia* (9 kpl) ja *petoksia* (8 kpl) huomattava määrä. Syytteeseen kuului lisäksi *kirjanpitorikos* ja *pesänkavallus*. Rikosnimikkeistä suurin osa oli muodoltaan törkeitä, mutta osa oli perusmuotoisia rikoksia. Taustalla on lisäksi Idmanin puolustuksen hänestä tekemä kokonaiskuva. Oikeudessa puolustus pyrkii luonnollisesti esittämään vastaajan kunnollisena ja nuhteettomana kansalaisena, joka on jostakin ulkopuolisesta syystä tai toisen henkilön johdattelemana ajautunut syytteessä kuvattuun rikokseen.

Vastineessa Idman kertoo tulleen vuonna 1885 valituksi 25-vuotiaana Suomen Yhdyspankin Tampereen haarakonttorin apulaisjohtajaksi, koska häntä pidettiin monipuolisilla taidoilla varustettuna ja lahjakkaana. Todellisuudessa hänen asemansa Tampereen seudun varakkaimman kartanon vesana on varmasti edistänyt valintaa. Idman kertoo, että häntä pidettiin kansallismielisenä sekä käytökseltään miellyttävänä, minkä ansiosta hän voitti uudessa toimessaan koko Tampereen liikemaailman yksimielisen luottamuksen ja kunnioituksen. Uran lisäksi myös perhe-elämä toi Idmanille onnea. Tulevaisuus näytti Idmanin mukaan siihen aikaan harvinaisen valoisalta ja onnelliselta. Onnellisuuteen vaikutti myös se, että Idman perusti oman kodin, meni naimisiin *Anna Sidonia Alfthanin* kanssa vuonna 1887 ja pari vuotta myöhemmin hän tuli onnelliseksi perheenisäksi, kun hän ja Anna saivat esikoisensa Majliksen vuonna 1889. Idman kertoo myös nauttineensa alusta alkaen pankin päähallinnon täyttä luottamusta. Hänen uransa ylämäki jatkui, kun hänet nostettiin konttorin johtajaksi vuonna 1890. Alun 2 500 markasta Idmanin vuosipalkka nousi vähitellen 7 000 markkaan. Tällä palkalla Idman perheineen olisi tullut normaalisti eläen hyvin toimeen, varsinkin, kun Idmanin konttorinjohtaja-aikana tulivat käyttöön yhtiön vuosivoittoon sidotut runsaat osapalkat. Niiden vaikutuksesta Idmanin vuotuinen kokonaispalkka kohosi 1890-luvulta lähtien noin 40 000 - 45 000 kultamarkkaan, mikä inflaatiokorjattuna vastaisi tänä päivänä 204 000 – 229 000 euroa.^{101 102}

Idman kertoo, että oli perheestä huolehtimisen ohella innostunut toimestaan ja tahtoi palkita luottamuksen, jonka päähallinto hänelle osoitti. Kotikaupunki tuli hänelle vuosi vuodelta rakkaammaksi ja hänen mukaansa Tampereen etu ja menestys olivat hänelle sydämen asia. Idman

⁹⁹ Syytekirjelmä kokonaisuudessaan yhtenä asiakirjana Tampereen raastuvanoikeuden 8.4.1913 pöytäkirjan §504 liite H.

¹⁰⁰ Tampereen raastuvanoikeuden 29.4.1913 pöytäkirjan §643 liite N.

¹⁰¹ Vihola 2004 ja Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain Tuomiokirja 1913 Liite N sivu 1-3.

¹⁰² Rahamuseon laskurin mukaan summa vastaisi tänä vuonna 204 000-229 000 euroa.

kertoi huomanneensa, että pankinjohtajana hänellä oli suuri mahdollisuus vaikuttaa paikkakuntansa liike-elämän kehittymiseen ja kasvuun sekä yleisen varallisuuden nostamiseen. Näitä mahdollisuuksia hän pääsi paremmin hyödyntämään, kun hänet 1890 valittiin Suomen Yhdyspankin Tampereen haarakonttorin pääjohtajaksi. Idman kertoo asettaneensa tuolloin tavoitteeksi sen, että Yhdyspankki kasvaisi Tampereen suurimmaksi pankiksi ja Tampereen haarakonttori Yhdyspankin suurimmaksi ja tuottoisimmaksi haarakonttoriksi. Kaikki näytti Idmanin mukaan menevän aluksi hyvin. Uusia liikkeitä perustettiin, vanhoja laajennettiin ja liiketuttavat lisääntyivät. Idmanin mukaan pankki kasvoi kasvamistaan, pankin voitto suureni ja häntä alettiin kiittää taitavuudestaan ja kunnioittaa entistä enemmän. Idman ei ota tästä kuitenkaan kunniaa yksinomaan itsellensä vaan myöntää, että tähän aikaan myös talouden nousukausi oli sangen huomattava, ja tämä näkyi erityisesti Tampereella, jonka väkiluku nousi hänen aloitettuaan Yhdyspankissa vuosisadan loppuun mennessä yli kaksinkertaiseksi. Kasvulla ja menestyksellä on myös kääntöpuolensa, ja vastineessaan Idmanin myöntää myös luonteensa olevan perso menestykselle.¹⁰³

*”Jokaisella kuolevaisella on kuitenkin omat vikansa, toisilla suuremmat, toisilla pienemmät. Idmanin vika oli se, että hän luonteeltaan oli liian sangviininen ja samalla kunnianhimoinen.”*¹⁰⁴

Sangviinisuudella tarkoitetaan antiikin Kreikan niin sanottuun humoraalioppiin perustuvaa käsitystä, jonka mukaan sairaudet selitetään ensisijaisesti luonnollisista syistä johtuviksi. Sangviininen persoonallisuus on tämän käsityksen mukaan ekstrovertti, ulospäinsuuntautunut ja sosiaalinen.¹⁰⁵ Idman kertoo kunnianhimon olevan hänen kasvatuksestaan ja perhetaustastaan johtuvaa. Se oli hänen mukaansa syntynyt jo nuoruudessa, jolloin hän oli päättänyt, että sukunsa velvoittamana hän aikoo uhrata kaiken työnsä ja tarmonsä kotiseutunsa hyväksi. Idman selittää, että sangviinisen luonteensa ja valoisan elämäkatsomuksensa vuoksi hän luotti kanssaihmistensä rehellisyyteen ja kykyihin. Näiden piirteiden takia hän myös uskoi, että pystyy nuoruudestaan huolimatta arvostelemaan taloudellisten yritysten menestymismahdollisuuksia. Idman selittää, että sangviinisen luonteenpiirteensä takia hän uskoi pystyvänsä hoitamaan pankkia niin, ettei mitään isompia tappioita syntyisi.¹⁰⁶

Idman kuvaa vastineessa itseään myös helläsydämiseksi kaikkia kovaosaisia ja puutetta kärsiviä kohtaan. Tämä puoli hänestä tulee ilmi myös haastatteluaineistosta¹⁰⁷. Idman kertoo, että tämän takia hän myös harjoitti suurta hyväntekeväisyyttä auttaen lukemattomia työläis- ja

¹⁰³ Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine), s.3-4.

¹⁰⁴ Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine), s.5.

¹⁰⁵ Merenda P.F. s.367-374: ”Galenoksen mukaan ihmisillä oli neljä perustemperamenttia: sangviininen, koleerinen, melankolinen, flegmaattinen. Sangviininen persoonallisuus oli ekstrovertti, ulospäinsuuntautunut, sosiaalinen, helposti ystävystyvä ja riehakas. Sangviinikot ovat usein luovia ja he unelmoivat paljon. Heille on kuitenkin tärkeää olla välillä yksin. Sangviinikko voi myös olla herkkä, myötätuntoinen ja ajattelevainen. Krooninen myöhästely on ominaista sangviinikoille, samoin unohteleminen ja lievä sarkastisuus. Uuteen harrastukseen he todennäköisesti menettävät kiinnostuksen varsin pian. Sangviinikot ovat kovia puhumaan eikä heitä ujostuta. Sangviinikot ovat usein tunteellisia. He viihtyvät seurassa.”

¹⁰⁶ Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine), s.5-6.

¹⁰⁷ Luku 3.2. Huomioonottava ja sivistynyt itsenäisyysmies.

säätyläisperheitä, jotka oli syösty köyhyyteen ja kurjuuteen. Heille hän kertoi antaneensa tuntuja rahallisia avustuksia niin, että *”harva pyytäjää on hänen luotaan palannut apua saamatta”*. Vastineessaan Idman kertoo, että pystyi alussa pyörittämään avustustoimintaa ja kattamaan kulunsa pankista saamansa palkan ja isältään saamansa perinnön avulla ilman, että tästä koitui pankille mitään vahinkoa. Jonkin ajan kuluttua kuitenkin selvisi, että kannattaviksi suunnitellut liikeyritykset eivät menestyneetkään niin hyvin kuin niiden perustajat olivat uskotelleet ja Idmanin luullut. Tulevaisuuteen uskovana Idman uskoi liikkeiden perustajien vakuutuksia, että kaikki kääntyisi hyvään suuntaan, kunhan yritykset saisivat entistä suurempaa luottoa pankilta. Ettei pankin päähallinto pitäisi luoton myöntämistä vaarallisena, nimesi Idman usein vain oman itsensä takaajaksi. Useat yritykset myös muutettiin osakeyhtiöiksi, joiden osakkaaksi Idman ryhtyi rahoittajan ominaisuudessa. Idman myös ryhtyi useiden yritysten johtokunnan jäseneksi ja joutui sitä kautta erilaisiin vastuisiin liikkeiden puolesta. Idman kertoo, että yhä useampien yrittäjien vekselit (maksusitoumukset) jäivät heiltä lunastamatta eli he eivät pystyneet maksamaan velkojaan takaisin sovituissa aikatauluissa. Tällöin Idmanin olisi pankinjohtajana kuulunut vaatia yritysten asettamista protestilistalle ja mahdollisesti tehdä konkurssihakemus, mutta sen sijaan pankinjohtaja otti kyseisen vastuun omalle kontolleen, jollei liiketuttava kykenisi sitä jatkossakaan takaisin maksamaan. Idman arveli näin käyneen lopulta niin usein, että asian täytyi olla päähallinnonkin tiedossa ilman, että kyseisiin toimiin puututtiin. Idmanin mukaan useimmat yritykset ja liiketuttavat kuitenkin selvisivät veloistaan lisätyn maksuajan turvin ja onnistuivat lopulta kasvattamaan yrityksistään suuria vakavaraisia liikkeitä. Osan kohdalla Idman merkitty pankin kirjanpitoon velat maksetuksi ilman, että näin oli tehty. Tällaiset lyhytaikaiset velat Idman kuitenkin kertoi yleensä maksaneensa seuraavien päivien aikana pankkiin takaisin. Nämä velat olivat Idmanin mukaan kuitenkin vain liiketuttavien auttamista ja tehty pankin hyvän maineen säilyttämiseksi, eivätkä ne olleet hänen mukaansa mitään rikollista toimintaa.¹⁰⁸

Idman myöntää, että hänen velkaantumisen kasvettua liian suureksi, asiasta olisi ollut oikein ilmoittaa pankin päähallinnolle, ja tästä olisi luonnollisesti seurannut Idmanin erottaminen pankin palveluksesta, syytteeseen asettaminen kavalluksesta sekä luoton loppuminen ja konkurssi. Idmanin mukaan tästä olisi kuitenkin seurannut myös vaimon, lapsen ja koko perheen joutuminen köyhyyteen, koko suvulle aiheutunut häpeä sekä suuret taloudelliset tappiot sukulaisille ja takauksia antaneille tuttaville. Tämän ”hivivityksen” välttääkseen hän toivoi vielä asioiden kääntyvän parhain päin, koska hänellä oli suuri palkka, hänen äidiltään oli odotettavissa suuri perintö ja omista liikeyrityksistä oli Idmanin mukaan odotettavissa voittoja ja tuloja, joiden avulla olisi ehkä mahdollista vielä selviytyä. Idman ei siis ilmiantanut itseään, vaan jatkoi entistä suurempien riskien ottamista rikkoen entistä useammin pankin sääntöjä sekä rikoslakia, ja uskotteli itselleen vielä selviävänsä. Vastineessaan Idman vetoaa, että hänen tekojaan arvioitaessa olisi otettava huomioon hänen inhimillinen heikkoutensa, koska hän nautti suurta kunnioitusta ja ihailua, oli yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa, onnellisen perheen isä ja kunniakkaan suvun jäsen. Tämän takia hänen oli normaalia vaikeampi ilmoittaa rikoksistaan varsinkin koska rikoksia ei hänen

¹⁰⁸ Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine), s.6-11.

mukaansa tehty rikollisessa tarkoituksessa, vaan muiden ihmisten auttamiseksi ja pankin etua silmällä pitäen.¹⁰⁹

Idman koki, että asiat paisuivat ja hän oli suorastaan pakotettu myöntämään heikkovarisillekin liikkeille lisää luottoa pankista, kun nämä eivät kyenneet sitoumuksiaan maksamaan. Mikäli hän olisi päästänyt liikkeet kaatumaan, olisi hän itsekin joutunut syytetyksi rikoksista. Idman yritti vielä parantaa taloudellista asemaansa osakekaupoilla ja uusien liikeyritysten perustamisella. Näiden johtamiseen ei kuitenkaan riittänyt enää pankkitöiden ohella tarpeeksi aikaa. Taloudelliset huolet alkoivat heikentää Idmanin hermoja. Osakekaupat ja hänen muutkin pelastamisyritykset epäonnistuivat yhä surkeammin. Luvatta otettu pankkivelka lisääntyi ja muukin pankkimaailman luvaton toiminta, kuten vekselien myöntäminen ilman toisen henkilön allekirjoitusta, lisääntyi. Apujohtajat ja muukin henkilökunta alkoivat huomautella Idmanille näistä puutteista. Idman alkoi myös käyttää kaksin- ja moninkertaisia pantteja eli hän otti pankista lainaa osakepantteja vastaan ilman, että toimitti edes osakekirjoja pankkiin, koska osakkeet olivat jo kertaalleen pantattuna jonnekin muualle. Idman myös panttasi osakekirjoja liian suurilla summilla eli niin, ettei osakkeiden arvo ollut lainan suuruinen.¹¹⁰

Velkojen ja sitoumusten kasvaessa Idmanin omien yritystenkin tappiot nousivat useisiin satoihin tuhansiin markkoihin. Lisäksi Idmanin ottamien lainojen pankkikorot ja provisiot kasvoivat niin suuriksi, hänen taloudellinen asemansa alkoi herättää epäilyjä hänen liiketuttaviensa keskuudessa. Monet hänen aiemmat liiketuttavansa lakkasivat avustamasta häntä ja vetäytyivät yhteisistä liiketoimista eivätkä enää uudistaneet vanhoja sitoumuksiaan.¹¹¹

Idmanin mukaan vaihtoehtoina oli tässä vaiheessa enää ilmoittautua poliisille ja astua suoraan vankilaan tai ottaa hoitamansa pankin kassasta laittomasti rahaa kokonaan olematonta vakuutta vastaan tai muulla tavoin. Idman kertoo näinä aikoina olleensa tietoinen tekojensa lainvastaisuudesta ja pitkän hermostuneisuuden takia lopulta masentuneensa¹¹².

Idman katsoi, että tänä aikana ja sen jälkeen tehdyt rikokset oli tehty niin hermostuneessa ja hätääntyneessä mielentilassa, ettei hän voinut täysin kylmäverisesti ja tarkasti tekojaan ja niiden seurauksia arvostella. Idman siis myöntää useimmat rikokset, mutta kieltää, että ne olisi tehty syyttäjän kuvailemalla tavalla häikäilemättömästi ja kaikkea hyvää uskoa ja luottamusta rikkovasti. Idman myös kieltää syyttäjän myöhemmin esittämän väitteen, että hänen varansa olisivat menneet osittain tai kokonaan *”hyödyttömiin ja tarpeettomiin menoihin, huonoihin kauppoihin ja ylelliseen elämään”*. Idman korostaa, että hän on antanut hyvin suuren osan menettämiään varoja varattomien ja taloudelliseen ahdinkotilaan joutuneiden auttamiseksi ja sellaisten liikkeiden tukemiseksi, joita hän koitti taloudellisesta ahdingosta pelastaa. Idman myöntää, että vaikka osa sijoituksista oli huonoja, osa kuitenkin oli sellaisia, että niiden avulla yritykset kasvoivat

¹⁰⁹ Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine), s.12-13.

¹¹⁰ Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine), s.13-14.

¹¹¹ Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine), s.13-14.

¹¹² Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine), s.16.

menestyksekkäiksi toimijoiksi Tampereen seudulla. Hänen mielestään paikallinen liike-elämä ja teollisuus vilkastuivat hänen toimiensa ansiosta.¹¹³

Kun Idmanille kerrottiin pidätyksen jälkeen, että häntä syytettiin väärennöksistä ja kavalluksesta, joka perustui noin miljoonan markan arvoiseen vajaukseen pankin kassaholvissa, Idmanille tunnusti saman tien syyllistyneensä rikoksiin ja kertoi tehneensä kaikki rikokset yksin ilman, että muita henkilöitä olisi ollut niissä mukana. Tässä vaiheessa pankin oma sisäinen tutkinta oli päässyt vasta aluille, joten huomattuja väärinkäytöksiä oli tässä vaiheessa vasta murto-osa kaikista myöhemmin tutkinnassa paljastuneista. Pidätyksestä jo seuraavana päivänä pankin tarkastajien järkytykseksi selkeni, että pankista on havaittu kadonneeksi suunnaton määrä arvopapereita, kuten toisten pankkien antamia talletustodistuksia ja yksityisten lainojen vakuudeksi antamia arvopapereita. Havaittiin että petoksia oli tehty *”kaikilla mahdollisilla keinoilla kaikenlaisten arvopaperien suhteen ja että väärennöksiä on havaittavissa sekä talletustodistuksissa että velkakirjoissa”*. Idmanin rauhoituttua ja tunnemyrskyn hieman laannuttua häntä päästiin pian kuulustelemaan uudestaan, ja tuolloin hän kertoi, että *”hänen oli mahdotonta muistaa kaikkia niitä väärinkäytöksiä, johon hän on syyllinen”*. Hän kuitenkin oli heti valmis tunnustamaan kaikki häneen kohdistuneet rikosepäilyt, joita tarkastuksessa niin pankkia kuin yksityisiäkin henkilöitä kohtaan on havaittu tehdyksi. Näiden yhteismäärän hän arvioi kohoavan moneen miljoonaan markkaan.¹¹⁴

Idman myöntää ylellisen elämän vieton siltä osin, että Hatanpään kartanon viereen hänen rakennuttamansa ”talvihuvila” tuli hänen varoihinsa nähden liian kalliiksi. Idmanin linnamainen huvila oli tullut maksamaan noin puolet samaa aikaa rakennetun Tampereen Tuomiokirkon hinnasta. Idman ei kuitenkaan kertomansa mukaan halunnut myydä sitä kenellekään vieraalle henkilölle, koska huvila sijaitsi Hatanpään kartanon vieressä ja siitä olisi Idmanin mukaan tullut ikävyyksiä hänen veljelleen, joka oli perinyt kartanon omistukseensa. Hän myös epäili, ettei olisi saanut myytyä kartanoa kuin polkuhinnalla, ja myynti olisi siten herättänyt epäilyksiä hänen varallisuudestaan ja johtanut huonompaan luotonsaantiin. Huvilan rakentamista lukuun ottamatta Idman kieltää eläneensä ylellisesti. Omasta mielestään hän eli yhteiskunnalliseen asemaansa nähden vaatimattomasti ja kohtuullisesti. Idman kieltää jyrkästi syyttäjän väitteet, että olisi pyrkinyt joka paikassa loistamaan rikkauksillaan ja anteliaisuudellaan. Hän myös kieltää syyttäjän väitteen, että monet olivat hänen takiaan joutuneet kärsimään suuria tappioita. Idmanin mielestä nämä henkilöt olisivat kärsineet vielä suurempia tappioita ilman Idmania, sillä hän lisäksi nimellään ja vaikutusvallallaan auttoi pitämään kyseisiä liikkeitä pystyssä. Idman ei syytä vastineessa itsensä lisäksi kuin yhtä henkilöä nimeltä. Kauppaneuvos *Fredrik Björkqvistin* Idman kertoo valehdelleen oikeuden edessä saaneen vain vähäistä apua, vaikka Idman oli itse sitä mieltä, että hänen ansiostaan kauppaneuvos oli välttynyt konkurssilta, kun hän oli vuonna 1911 lainannut Björkqvistille rahaa ja sitoumuksia yhteensä 640 000 markan edestä. Vastineessa on muitakin henkilöitä, joiden tarina on

¹¹³ Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine), s.15-18.

¹¹⁴ Tampereen Raastuvanoikeuden pöytäkirja 18.2.1913 § 247, liite B, tutkintopöytäkirja s.4-8.

ristiriidassa Idmanin tarinan kanssa, mutta näyttää siltä, että Björkqvist oli ainoa henkilö, jolle Idman itse oli katkera ja jota hän syytti valehtelijaksi.¹¹⁵

Työnantajalleen Suomen Yhdyspankille Idman myöntää tuottaneensa tappioita, mutta on sitä mieltä, että hän on itse kattanut omilla rahoillaan osan tappioista ja osan tappioista hän on edelleen velkaa pankille. Idmanin mielestä Tampereen haarakonttorin velat olivat muiden haarakonttorien velkoihin verrattuna kuitenkin mitättömän pienet. Hän myös väittää, että ilman häntä pankin tappiot olisivat vieläkin suuremmat tällä hetkellä. Idman kieltää myöskin syyttäjän väitteen, että hän olisi koittanut salata rikoksiaan. Perusteluna on se, että Idman on tunnustanut rikoksensa esitutkintaa suorittaneelle rikosasiainkomisario Allan Alasmaalle, jonka 29.4.1913 päivätty käsikirjoitettu todistus on vastineen liitteenä. Alasmaa kertoo todistuksessaan, että hänen käsityksensä mukaan Idman oli tunnustanut hänelle kaikki rikoksensa avoimesti ja että hän jäi siihen vakaumukseen, että Idmanin totuudenvastaiset kertomukset johtuivat siitä, ”ettei hän kaikkia voinut aivan tarkkaan enää muistaa”. Idman esimerkiksi tunnusti väärentäneensä Thure ja Edvard Granbergin nimissä allekirjoitetun vekselin, mutta kiisti syyttäjän toisen esimerkin, rouva Hakulinin kahden vekselin väärentämisen ja vetosi Hakulinin vanhuuteen ja muistamattomuuteen asiassa. Idman väitti rouva Hakulinin auttaneen Idmania aina kun hän apua pyysi, joten hänen ei omasta mielestään olisi ollut tarpeen väärentää vekseleitä.¹¹⁶

Vastineen perusteella Idman näkee itsensä yhteiskunnallisesti kunnioitettuna henkilönä, joka on teoillaan voittanut itselleen kanssaihmiesten luottamuksen ja kunnioituksen. Nämä ominaisuudet toistuvat vastineen tekstissä yhteensä kymmenen kertaa. Taulukkoon 4 on poimittu vastineen tekstistä kaikki Idmania koskevat kuvaukset. Taulukko havainnollistaa sitä, minkälaisena ihmisenä Idman näkee itsensä tai ainakin, minkälaisena hän haluaa itsensä oikeudelle esittää. Taustalla on luonnollisesti se, että Idman pyrki puolustamaan itseään syytteitä vastaan ja antamaan itsestään mahdollisimman rehellisen kuvan, jotta hänen tuomionsa olisi jäänyt mahdollisimman pieneksi. Idman koki itsensä *kunnioitetuksi* (n=5) ja *luottamuksen ja kunnioituksen voittaneeksi* (n=5) ja tämä on selvästi ollut Idmanille tärkeä ja tavoiteltava luonteempiirre. Tämän takia Idman myös onnistui salaamaan ja jatkamaan rikosten tekoa harvinaisen pitkään. Idmanilla oli selvästi taito esiintyä vakuuttavasti ja saada muut ihmiset luottamaan itseensä. Tämän ohella Idman on kuvaillut itseään usein *hermostuneeksi* (n=5). Idman kertoo tulleen *hermostuneeksi*, kun hänen talousahdinkonsa alkoi syventyä. Hän selittää tehneensä osan huonoista liiketoimistaan ja rikoksistaan hermostuneisuuden takia. Hermostuneisuus on johtunut hänen omasta ahdingostaan talousasioissa ja tekemistään rikoksista, joita hän yritti peitellä uusilla rikoksilla. Hermostuneisuuden vallassa ollessaan hän on kuvaillut olleensa myös *masentunut* (n=2) ja *hätäntynyt*. Useiden rikosten Idman selittää johtuneen hänen liian tai harvinaisen *sangviinisesta* (n=4) luonteestaan. Sangviininen eli erään määritelmän¹¹⁷ mukaan ekstrovertti, ulospäinsuuntautunut, sosiaalinen, helposti ystäväystyvä ja riehakas persoonallisuus johti tai ainakin altisti vastineen mukaan Idmanin lukuisiin rikoksiin. Ehkä

¹¹⁵ Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine) s.18-21.

¹¹⁶ Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirja 29.4.1913 § 643 liite N (Idmanin vastine) s.21-23 & 55.

¹¹⁷ Merenda P.F. s.367-374.

Idman koki, että tämän luonteenpiirteensä takia hän myös luotti liikaa muiden ihmisten puheisiin ja toisaalta sangviininen luonne ei ollut niin hyvä pankinjohtajalle tärkeissä tarkkuutta, keskittymistä ja pitkäjänteisyyttä vaativissa tehtävissä, kuten luottokelpoisuutta arvioidessa. Pankinjohtajan työ vaatii huolellista perehtymistä kirjanpitoaineistoihin ja muihin kirjallisiin materiaaleihin sekä toisaalta jämäkkyyttä vaatia kirjallisia selvityksiä sekä tehdä vaikeita päätöksiä. Hylätyistä luottopäätöksistä ja muista epämiellyttävistä asioista on pystyttävä kertomaan asiakkaille mahdollisimman hienotunteisesti, mutta jämäkästi.

Taulukko 4. Idmanin vastineessa esittämät kuvaukset itsestään.

Kuvaus Idmanista vastineessa	Montako kertaa toistettu kuvaus
Yhteiskunnallisesti kunnioitettu	5
luottamuksen (ja kunnioituksen) voittanut	5
hermostunut	5
kunnianhimoinen	4
(liian/harvinaisen) sangviininen	4
avulias	3
hyväntekijä	2
hyvämaineinen	2
(Yhteiskunnalliseen asemaansa nähden)	2
vaatimaton ja kohtuullinen	
pankin etua valvova	2
masentunut	2
hätääntynyt	1
Innokas lukija	1
Lahjakas	1
monipuolisilla tiedoilla varustettu	1
taitava	1
kansallismielinen	1

nuoruuden intoa henkivä	1
miellyttävä käytöksinen	1
varakkaasta ja hyvinvoivasta kodista oleva	1
valoisan elämänkatsomuksen omaava	1
kanssaihmiisiin luottava	1
helläsydäminen (kovaosaisia kohtaan)	1
varakas	1
suuressa moraalisisessa vastuussa oleva	1
ystävällinen ja inhimillinen	1
perhettä ja sukua rakastava	1
epäilyttävässä taloudellisessa asemassa oleva	1
antelias	1
avomielinen	1
ylelliseen elämään tottunut	1

Idman näkee itsensä myös *avuliaana* (n=3) ja itse yhteiskunnalliseen asemaansa nähden *vaatimatonta ja kohtuullista elämää viettävänä* (n=2) *hyväntekijänä* (n=2). Idman avusti suurta joukkoa ihmisiä. Hän antoi pieniä avustuksia ja lahjoja löyhille ja suurempia avustussummia etenkin vähävaraisille leskirouville. Tämän lisäksi Idman koki itsensä hyväntekijäksi ja avuliaaksi myös sijoittaessaan heikosti tai huonosti kannattaviin liiketoimiin. Todellisuudessa Idmanin rahankäyttöä ei voi kuvailla ainakaan vaatimattomaksi ja kohtuulliseksi, koska hän eli vuosikautia yli varojensa ja suorastaan törsäsi omia ja työnantajansa rahoja lukuisilla eri tavoilla.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Nils Idman eli aikana, jolloin sääty-yhteiskunta oli suuressa murroksessa. Vaikka hänen isänsä oli luonteeltaan vaatimattoman oloinen, koki Nils paineita menestyä oman säätyläistaustansa johdosta. Luotuaan tiensä Suomen merkittävimmän teollisuuskaupungin huipulle, Nils Idmanin loi itselleen täydellisen kuplan, johon kuului elämä kaikkien kunnioittamana ylhäisenä säätyläisenä, joka pyörittää Suomen suurimman teollisuuskaupungin liike-elämää. Samalla hän pyrki saamaan mainetta yleisenä hyväntekijänä jakamalla avustuksia tutuille ja tuntemattomille. Nils Idman avusti niin köyhiä työläisiä, itsenäisyystaistelijoita, pulaan joutuneita säätyläisrouvia kuin epäonnisia kauppiaitakin. Idman yksinkertaisesti eli yli moninkertaisesti varojensa, mutta syitä kuplan syntymiseen oli monia. Vastineessa Idman kuitenkin myöntää yleisesti olleensa tietoinen tekojensa rikollisuudesta, mutta selittää tämän tapahtuneen aikana, jolloin hän oli *”kovista huolistaan masentunut ja ylen määrin hermostunut”*. Uskon, että Nils Idmanin valtasi tällainen epärealistisen yltiöpositiivinen usko siihen, että talous nousee ja kehittyy kuin itsestään. Voi olla, että Idman koki jopa velvollisuudekseen olla mukana edesauttamassa talouden kehitystä, eikä halunnut ajatella siihen kuuluvia riskejä. Idman oli avainasemassa vaikuttamassa Tampereen, Suomen yhden tärkeimmistä teollisuuskaupungeista, kehityksen suuntaan juuri ratkaisevalla hetkellä, joten onnistumisen paineet ovat saattaneet olla kovat.

Nils Idmanista voi muodostaa henkilökuvan haastatteluaineiston tarinoiden, kertomusten ja kuvailujen välittämänä. Muutamaan sanaan tiivistettynä Idmania voisi kuvailla ylellistä elämää viettäväksi, alustalaisten kunnioittamaksi ja sivistyneeksi. Tekemistään petoksista huolimatta, haastatellut eivät kutsu Idmania roistoksi, varkaaksi tai rikolliseksi. Useat haastatellut mainitsevat hänen tehneen kavalluksen, mutta useat myös ovat sitä mieltä, että Idman ei ollut syyllinen kavallukseen tai että hän ei ainakaan itse olisi käyttänyt tai tarvinnut kavaltamiaan rahoja.

Vaikka Idmanin tiedetään tehtailleen väärennettyjä takauksia ja kavaltaneen pankin rahoja, yksikään haastatelluista ei vaikuta olevan erityisen katkera tai vihainen häntä kohtaan. Haastatteluaineistossa Idmania kuvaillaan useimmin positiivisilla ilmauksilla ja hänestä kerrotaan tarinoita pääasiassa positiiviseen sävyyn. Haastatteluaineistosta ei löytynyt yhtään kertomusta, joissa häntä olisi suoraan kuvailtu jollakin negatiivisella tai negatiivissävytteisellä adjektiivilla lukuun ottamatta hänen ylellisen elämäntapansa kuvauksia. Lähes puolella haastatelluista on tarinoita, jotka liittyvät Idmanin tuhlailevaan rahankäyttöön tai ylellisen, leveän elämän viettoon. Alustalaiset ja työväki varmasti paheksuivat porvarien tuhlailevaa elämäntapaa yleisellä tasolla, mutta Nils Idmanin kohdalla se oli yleistä hyväksyttävämpää, koska Idman otti heidän huomioon jakaessaan taskurahoja sekä lahjoja, ja käyttäytyi heitä kohtaan kunnioittavasti.

Haastatteluaineistossa Idmanista esitettyjen kuvausten perusteella Idmanin persoona on tyypitelty kolmeen pääkuvaukseen, joiden luonnehdintaan on otettu tukea myös poliisin tutkintopöytäkirjasta. Idmanin persoonaa voidaan määrittää seuraavilla luonnehdinnoilla 1) Ylellistä elämää viettävä, tuhlaileva seuramies, 2) Huomioonottava ja sivistynyt itsenäisyysmies sekä 3) Suurpiirteinen pankinjohtaja, tyyni kavaltaja.

Idmanilla ja hänen veljensä omistamalla Hatanpään kartanolla oli hyvä maine kartanon alustalaisten ja työväen keskuudessa. Tästä todisteena on tutkielmassa esitetyt aikalaisten kertomukset. Vuosien 1912-1913 sanomalehtijutut antavat Idmanista kuitenkin toisenlaisen kuvan. Useassa lehtijutussa häntä kuvataan *kawaltajaksi, rikolliseksi ja pettäjäksi*. Myöskään liikemiespiireissä hänellä ei vankeusajan jälkeen ollut montaakaan puolustajaa. Idmania kuvaillaan tutkielman haastatteluaineistossa hyväsydämiseksi ja luotettavaksi ihmiseksi, joka itsekin luotti ystäviinsä ja muihin ihmisiin. Idmanin liikemiesystävät varmasti käyttivät hyväsydämisyyttä ja luottamusta hyväkseen ja saattoivat aiheuttaa Idmanille paineita lainata rahaa ohi säädösten ja liian suurella riskillä. Tämä saattoi johtaa siihen, että Idman päätti alkaa käyttää epärehellisiä ja laittomia keinoja rahan lainaamisessa, jotta ei olisi aiheuttanut kavereilleen pettymystä. Tänä päivänäkin, kun taloudellinen nousukausi on alkamassa, pankkiirit kokevat suuria paineita, kun yrittäjät kritisoivat rahoituslaitoksia siitä, että heidän on vaikea saada pankeista rahaa investointeihinsa. Vastineessaan Idman kertoo, että monien liiketoimien mentyä pieleen, hän koki olonsa hätääntyneeksi, hermostuneeksi ja lopulta masentuneeksi¹¹⁸. Hänen liiketuttavansa ovat kertoneet Idmanin uhanneen tässä ahdingossa Tammerkoskeen hyppäämisellä ja jopa itsensä ampumisella, mikäli he eivät olisi suostuneet Idmanin vaatimuksiin. Voidaankin olettaa, että suurimmassa ahdingossa pankinjohtajan mielenrauha oli jollakin tavalla järkkynyt tai se oli ainakin suuressa vaarassa järkkyyä. Tuon ajan psyykkisistä oireista kärsiviä potilaita hoidettiin Tampereen seudulla vuonna 1900 valmistuneessa Pitkäniemen sairaalassa. Sairaalan potilasarkistosta¹¹⁹ eikä Taysin Potilaskertomuskeskuksesta¹²⁰ kuitenkaan löytynyt mainintaa Idmanista, joten suurella varmuudella voidaan sanoa, että Idman ei ole ollut julkisessa psykiatrisessa hoidossa. Terveystieteiden hoidossa Idman luotti todennäköisesti omaan tai perheensä yksityiseen lääkäriin, eikä hän joutunut olemaan ainakaan pidempiaikaisessa psykiatrisessa hoidossa, vaikka koki itsensä ymmärrettävästi ahdistuneeksi ja masentuneeksi.

1900-luvun alussa yritysten rahoituksen saamisessa henkilökohtaiset suhteet vaikuttivat paljon nykyistä enemmän, koska rahoittajien käyttämät riski- ja tuotto-analyysi ovat kehittyneet huomattavasti reilun sadan vuoden aikana. Nykyään suurilla ja keskisuurilla yrityksillä on paremmat mahdollisuudet järjestää osakeanteja rahoitusta hankkiessaan ja kasvettuaan riittävästi, yritykset voivat pyrkiä listautumaan pörssiin, jotta saisivat rahoitusta laajemmalta sijoittajakunnalta. Idmanin pankkiirikautena Suomessa ei ollut vielä toimivaa pörssiä, sillä Helsingin Pörssi perustettiin vasta hänen kiinnijäämisvuotenaan 1912. Idmanin aikana rahan saaminen oli paljolti kiinni pankin ja liike-elämän väen keskinäisistä suhteista. Myös pankkien sisäinen valvonta oli nykyiseen verrattuna kehittymätöntä ja viranomaisten suorittama ulkoinen valvonta myös paljon nykyistä kevyempää.¹²¹

¹¹⁸ Vastine s.16

¹¹⁹ Asiaa tutkittiin Pitkäniemen sairaalan Potilaskortisto Baa:sta vuosilta 1900-1954, Tampereen yleisen sairaalan arkiston lasarettiosaston arkistosta vuosilta 1910-1927 sekä veneerisen osaston arkistosta vuosilta 1910-1914. Henkilökohtaiset tiedonannot Kansallisarkisto Hämeenlinnan tutkija Juho Mattilalta Miikka Lahdelle 20.11.2019 ja 22.11.2019.

¹²⁰ Henkilökohtainen tiedonanto Pirkanmaan sairaanhoitopiiriin Päivi Karinko-Pisilältä Miikka Lahdelle 14.11.2019.

¹²¹ Stjernschantz 1987: 22-23

Kaikesta päätellen Idmanin liikemiesystävät käyttivät pankinjohtajan hyväsydämisyyttä ja huomionkipeyttä hyväkseen. Idman oli haastattelujen perusteella perso huomiolle ja haki hyväksyntää ulkoisten asioiden, kuten hienojen hevosten, vaatetuksen, autojen ja paikkakunnan komeimman huvilan avulla. Toisaalta Idman oli yksinomaan itse syyllinen tekemiinsä väärinkäytöksiin ja rikoksiin. Nils Idman oli tuohon aikaan poikkeuksellisen hyvin koulutettu ja sivistynyt pankinjohtaja¹²². Hän ei voinut olla tietämättä toimintaansa liittyvistä riskeistä vaan otti valtavat riskit täysin tietoisena siitä, että joku päivä todennäköisesti jää kiinni väärennöksistä ja kavalluksista.

Haastatteluaineistossa Idmania kuvaillaan sivistyneeksi ja hyväkäyttöiseksi ihmiseksi, jolla oli ulkoisen näyttämisen tarpeen lisäksi myös henkisyyttä ja jaloja arvoja. Hän oli suomimielinen itsenäisyysaatteen kannattaja. Tämä piirre oli saanut aikaan huhuja, että hän olisi rahoittanut jopa työväen lakkoja, koska oli työväen puolella itsenäisyysasioissa. Idman vihasi Venäjää sortotoimien takia jopa niin, ettei sallinut liputusta Venäjän lipulla eikä edes venäläisten hevosten käyttöä maillaan. Itsenäisyysaatteen lisäksi hän oli valistusaatteen mies, joka veljensä kartanonherra Fredrik Idmanin kanssa perusti mailleen kansakoulun ja jatkokoulun vanhemmallekin väelle.

Oikeudelle laatimassa vastineessaan Idman kuvaa henkilökohtaisella tasolla, minkälaisena näkee itsensä ja asemansa yhteiskunnassa. Vastine antaa Idmanista vaikutelman pankinjohtajana, joka luulee välillä työskentelevänsä ennemminkin hyväntekeväisyysjärjestön kuin kovan pankkimaailman ja liike-elämän johdossa. Vastineessa Idman pyrkii kuvailemaan itsensä hyväntahtoisena ja avuliaana henkilönä, joka on muita avustaessaan ja kaupungin liike-elämää ja teollisuutta hyväntahtoisesti ja pontevasti kehittäessään vain ajautunut rikoksiin yrittäessään tehdä hyvää muille. Toisaalta vastineesta välittyy kuva henkilöstä, joka on päässyt tai joutunut ehkä hieman liian nuorena hyvin vastuulliseen asemaan ja on yrittänyt kantaa painavaa vastuun taakkaa käyttämällä siihen epärehellisiä keinoja. Joka tapauksessa Idman luotti liikaa muihin ihmisiin ja oli luonteeltaan liian hyväuskoinen vastuulliseen asemaansa nähden. Idman joutui vastuuseen teoistaan, mutta hänen teoistaan kärsi useat hänen läheisensä.

Reilussa sadassa vuodessa liike-elämä ja pankkimaailma on muuttunut radikaalisti. Nykyajan pankkimaailmassa on sääntelyn avulla pyritty estämään vastaavanlaiset mahdollisuudet väärinkäytöksiin. Toisaalta nykyjärjestelmien monimutkaisuus ja elektronisten järjestelmien heikkoudet antavat mahdollisuuksia toisenlaisille väärinkäytöksille. Sääntelystä ja teknisestä kehityksestä huolimatta aina välillä paljastuu Idmanin tapauksen kaltaisia perinteisiä kavalluksia, koska ihmiset eivät perusluonteeltaan koskaan muutu ja pyrkivät viime kädessä uskomaan hyvää toisistaan.

Jatkotutkimusta varten Tampereen raastuvanoikeuden pöytäkirjojen lisäksi Turun hovioikeuden Idmanin tapausta käsittelevät pöytäkirjat voisivat mahdollisesti tarjota jonkinlaista lisävalaistusta erityisesti siihen, miksi hovioikeus näki rikosten moitittavuuden suurempana, koska korotti

¹²² Esimerkiksi Pohjoismaiden Osakepankin Tampereen konttorin johtaja Albert Snellman oli käynyt ainoastaan Raahen Kauppaopiston.

tuomiota kolmanneksella. Vaikuttiko tähän hovioikeuden kokoonpano ja poliittiset näkemykset tai epäilyt Idmanin mahdollisesta osallisuudesta aktivistien rahoitukseen. Löytyisikö aktivistien tai muiden Venäjän sortotoimia vastustavien tahojen tukemisesta tai muuta näyttöä? Itselläni on viestintätieteilijän tausta, ja kiinnostukseni on herättänyt Idmanin tapauksen aikanaan valtava mediajulkisuus, jonka sadat sanomalehtijutut tarjoaisivat mediatutkimuksen saralla merkittävän aineiston. Kuinka tapauksesta uutisoitiin ja mitkä tekijät vaikuttivat siihen, kuinka Idmanin tapaus nostettiin valtakunnan ykkösaiheeksi? Millainen kuvan Idmanista muodostui vuosien 1912-1913 sanomalehtijuttujen perusteella ja kuinka tämä kuva poikkesi haastatteluaineiston henkilökuvasta? Jatkotutkimuksen kannalta olisi erityisen olennaista selvittää, olisiko Idmanin henkilökohtaista kirjeenvaihtoa säilynyt jossakin arkistossa. Poliisin tutkintopöytäkirjassa on maininta, että poliisi takavarikoi tekemäänsä tutkimusta varten hänen kirjeenvaihdon. Idman oli kirjeenvaihdoissa liike-elämän vaikuttajien kanssa, mutta avusti, majoitti ja kävi kirjeenvaihtoa myös pulaan joutuneiden säätyläisleskirouvien kanssa. Mikäli kyseistä kirjeenvaihtoa löytyisi poliisin ja tunnettujen säätyläisleskirouvien arkistoista, Idmanin tapaukseen ja hänen yksityiselämäänsä saataisiin mahdollisesti merkittävää lisävalaistusta.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I ARKISTOLÄHTEET

1. Haastattelut

- Ahlgren, Arvo, (13.5.1887). Haastattelu 1970. AK/1977. Kansanperinteen arkisto.
- Humalamäki, Arvi, (6.1.1896) Haastattelu 1975. Y/06836. Kansanperinteen arkisto.
- Janhonen o.s. Mäkelä, Maria, (22.8.1887). Haastattelu 3.6.1965. Y/00064, Y/00069 & Y/00070.
Kansanperinteen arkisto.
- Leppämäki, Kalle Edward, (19.4.1902). Petäjälampi, Kuru. Haastattelu 1971. Y/03117.
Kansanperinteen arkisto.
- Liljeroos, Eino Henrik, (25.5.1882). Tampere. Haastattelu 12.9.1972. Y/04356 & Y/04357.
Kansanperinteen arkisto.
- Metsola ent. Flink, Juho, (5.4.1885). Hämeenlinna. Haastattelu 1965. Y/00075.
Kansanperinteen arkisto.
- Muotinen, Minna, (24.5.1885). Hämeenkyrö. Haastattelu 4.6.1965. Y/00056.
Kansanperinteen arkisto.
- Musikka, Bertta, (29.10.1883). Messukylä. Haastattelu 4.6.1965. Y/00068.
Kansanperinteen arkisto.
- Mäkelä, Anna Sofia, (11.5.1892). Messukylä. Haastattelu 3.6.1965. Y/00064, Y/00069 & Y/00070.
Kansanperinteen arkisto.
- Mäkelä, Martta Luviina, (2.8.1894). Messukylä. Haastattelu 3.6.1965. Y/00064, Y/00069 & Y/00070. Kansanperinteen arkisto.
- Niinivaara, Sulo Mikael Kaarlenpoika, (25.9.1904). Pirkkala (Nokia). Haastattelu 1973. Y/04760.
Kansanperinteen arkisto.
- Perttula, Leena Salli Kaarlentytär, (5.12.1908). Tampere. Haastattelu 1972. Y/06024.
Kansanperinteen arkisto.
- Vartimo ent. Lindström, Niilo Vihtori, (14.2.1900). Messukylä. Haastattelu 1976. AK/4969, AK/4970 & AK/4971. Kansanperinteen arkisto.
- Vihijoki, Heikki, (18.1.1892). Messukylä. Haastattelu 1965). Y/00063 & Y/00067.
Kansanperinteen arkisto.
- Virtanen, Jalmari Erlandinpoika, (22.10.1898). Tampere. Haastattelu 1974. AK/3392.
Kansanperinteen arkisto.

2. Henkilökohtaiset tiedonannot

Karinko-Pisilä, Päivi Miikka Lahdelle 14.11.2019: Sähköpostiviesti ”VS: Asiakirjakysely” (tekijän hallussa).

Mattila, Juho Miikka Lahdelle 20.11.2019: Sähköpostiviesti ”Idman Nils B” (tekijän hallussa).

Mattila, Juho Miikka Lahdelle 22.11.2019: Sähköpostiviesti ”Re: Idman Nils B” (tekijän hallussa).

Tampereen Raastuvanoikeuden Rikosasiain I osaston Tuomiokirjat tammi-toukokuu 1913.

28.1.1913 §145

18.2.1913 §247 liitteineen

11.3. 1913 §369 (liite: Lisätutkimuspöytäkirja & muut liitteet)

12.3.1913 §371

13.3.1913 §373

8.4.1913 §504 (liite: Lisätutkimuspöytäkirja & muut liitteet)

29.4.1913 §643 (liite N (Idmanin vastine), Lisätutkimuspöytäkirja & muut liitteet)

10.5.1913 §685, päätös

II PAINETUT LÄHTEET

1.Lähdejulkaisut

Banner, L. W. Biography as History. The American Historical Review 114 (3), 2009.

Cronstedt, Gabriel. Bankkatastrofen i Tammerfors, 1913.

Huttunen, Matti. *Persoonallisuushäiriöt*. Duodecim Terveyskirjasto, 2018.

Järvelä, Ari. Idman – Valoa vaiettuun häpeään. Kustannusliike Warelia, 2021.

Jutikkala, Eino. *Tampereen historia III*. S.114-116. Tampereen kaupunki, 1979.

Kalela, Jorma. *Muistitiedon näkökulma historiaan*. Teoksessa Muistitietotutkimus – Metodologisia kysymyksiä. Toim. Fingerroos Outi, Haanpää Riina, Heimo Anne ja Peltonen Ulla-Maija. SKS. Helsinki, 2006.

Kalemaa, Kalevi. *Veljekset kuin ilvekset. Kertomus Lauri ja Rafael Haarlasta*. Mediapinta, 2012.

Kokko, Heikki. *Tampereen kauppaseura. Koskesta voimaa –verkkojulkaisu*.

<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/valta/1900-18/kseura1.htm>, 1999. Viitattu 21.9.2016.

Merenda, P. F. (1987). "Toward a Four-Factor Theory of Temperament and/or Personality". *Journal of Personality Assessment*. 51: 367–374. doi:10.1207/s15327752jpa5103_4

Miljoonakavallukset, eli, Suurkavaltaja Idman. Keski-Suomen kustannusliike. 1913.

Mäkelä, Juho: *Ylioppilaskunta jättää jäähyväiset Yo-talolle*. Aviisi, 10.5.2013, nro 7, s. 5.

- Museovirasto (2009). *Hatanpään kartano*. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Lainattu 6.11.2019.
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1243
- Pipping, Hugo. *Sata vuotta pankkitoimintaa: Suomen Yhdyspankki 1862-1919. Pohjoismaiden Osakepankki kauppaa ja teollisuutta varten 1872-1919. Pohjoismaiden Yhdyspankki 1919-1962*. Helsinki, 1962.
- Posing, Birgitte. Elämä pelissä. Biografian historia ja vastuu. Teoksessa Hakosalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi (toim.), *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. SKS: Vantaa, 2014.
- Puukari, Arvo. *Raha kiertää: Pohjoismaiden yhdyspankki ja sen asiakaspiiri 1862-1962*. 1962.
- Rasila, Viljo. *Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe: Suomen torpparikysymys vuosina 1909-1918: yhteiskuntahistoriallinen tutkimus*, 1970.
- Raevuori, Yrjö. *Tampereen Kauppaseura ja sen miehiä*, 1936.
- Sainio, Mauri. *Kuuluisia rikoksia – Rikos ei kannata*. Tammi, 1966.
- Sinisalo, Unto. *Nils Idmanin jutusta 50 vuotta*. Tampere-Seura, 1962.
- Snellman, Alex. *Suurtilat ja Suomen aateli 1800- ja 1900-luvuilla*. Ennen ja nyt. Historian tietosanomat, 2012.
- Stjernschantz, Göran. *Pörssin vuoristoradalla. Helsingin arvopaperipörssi 1912-1987*. Helsinki, Helsingin Arvopaperipörssi, 1987.
- Suomen pankki. *Suomen teollisuus ja teollinen käsityö 1860-1913*. Suomen pankin julkaisuja. Kasvututkimuksia XII. Kauppakirjapaino Oy. Helsinki, 1986.
- Toivonen, Timo (2012). *Kauppakadun pankkipuhallus*. Tampereen Kauppaseura -lehti 1/2012.
http://www.ibooklet.fi/ibooklet/kauppaseura/Kauppaseura_1_12/files/assets/seo/page22.html
- Toivonen, Vieno. *Idmanin juttu. Viranomaisten laatimat tutkintopöytäkirjat*. Akseli Kivialho Oy. Tampere, 1913.
- Työläisten kirjapaino. *Laulu Tampereen miljoonakavalluksista*. Kirjoittanut nimim. Nälän tuttu. Porvoo, 1912.
- Uola, Mikko (2009). *Rafael Haarla (1876-1938)*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Vihola, Teppo. *Idman, Nils (1858 - 1944)*. Kansallisbibliografia. SKS, Helsinki, 2004.
- Voionmaa, Väinö. *Tampereen kaupungin historia IV*. 1935.

Vähäpesola, Johanna. *Koskesta voimaa –verkkojulkaisu. Kaupunki 1870-1900.*
<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1870-00/index.htm>

2. Lehdistö

Aamulehti 10.12.1912. *Pankinjohtaja Albert Snellman löydetty kuolleena.* Sivun 5.
Kansalliskirjaston digitoidut aineistot. <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti>
Viitattu 18.5.2017.